

Oppdragsrapport nr. 9-2013

Mari Bjerck, Ingun Grimstad Klepp
og Eli Skoland

Made to fit

Å kle en avvikende kropp
- handikap og klær

SIFO

© SIFO 2013
Oppdragsrapport nr. 9 – 2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Made to fit Å kle en avvikende kropp - handikap og klær.	Antall sider 63	Dato 17.12.2013
Title Made to fit Dressing a deviant body - handicap and clothing.	ISBN	ISSN
Forfattere Mari Bjerck, Ingun Grimstad Klepp og Eli Skoland	Prosjektnummer 11201248	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver Fjellrypa		
Sammendrag Denne rapporten formidler funn fra en litteraturstudie, brukerundersøkelse og markedsundersøkelse gjort i prosjektet Made to Fit. Rapporten svarer på prosjektets hovedmål og delmål som retter seg mot å formidle kunnskap om tilpasning og fremstilling av funksjonelle og gode produkter for handikappede. Herunder potensialet for å utvikle spesialtilpassede klær i konseptet «Made to Fit», utprøving av metoder og identifisering av kunnskapsstatus på feltet. Rapporten er således delt inn i tre hoveddeler. Første delen bygger videre på prosjektnotatet til Vestvik, Hebrok og Klepp (2013) fra prosjektet. Denne delen ser nærmere på litteraturen som eksisterer på feltet og skisserer noen hovedtrekk ved denne. Neste del gjør rede for metodene og hovedfunnene i den empiriske undersøkelsen foretatt av SIFO i prosjektet, mens siste del ser på markedet for og erfaringen med å lage handikappklær i Norge, basert på en markedsundersøkelse gjort av Fjellrypa. Rapporten avslutter med å konkludere, peke på utfordringer i studien og se på videre muligheter for forskning og utvikling innenfor feltet.		
Summary This report concludes findings from a literature study, user study and market study done in the project Made to Fit. The report conveys the potential for developing customized clothes for handicapped, reports on the testing of methods and identifies the status of knowledge on the field. The report is organized in three distinct parts. The first part builds on a project note (Vestvik, Hebrok and Klepp 2013) from the project. That part looks into the literature and concludes on some main lines of the research that exist on the field. The second part accounts for the methods and main findings of the empirical user study done in the project. The final part looks into the market for clothes for handicapped and accounts for Fjellrypas experiences with customizing clothes for handicapped in Norway. The report concludes by pointing to some challenges in the study and looks to the further possibilities for research, politics and development within the field.		
Stikkord Klær, handikap, tilpasning, brukerundersøkelse, klesmarked, litteraturstudie		
Keywords Clothes, handicap, customization, user study, market study, literature study		

Made to fit

Å kle en avvikende kropp - handikap og klær

av

Mari Bjerck, Ingun Grimstad Klepp og Eli Skoland

2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Denne rapporten formidler funn fra en litteraturstudie, brukerundersøkelse og markedsundersøkelse gjort i prosjektet Made to Fit på oppdrag fra Fjellrypa systue, med støtte fra Regionalt Forskningsfond Innlandet. Dette er den andre rapporten fra prosjektet. Første rapport var et prosjektnotat med en gjennomgang av eksisterende litteratur på feltet. Oppdragsrapporten er dels ment som en videreføring av dette prosjektnotatet. Rapporten gir en utdypende litteraturstudie, en presentasjon av empirisk materiale basert på en studie av to handikappede og data fra markedsundersøkelser som Fjellrypa systue har gjennomført.

Rapporten skal svare på prosjektets hovedmål, nemlig å produsere kunnskap egnet for tilpassing og fremstilling av funksjonelle og gode produkter for handikappede. Den skal, basert på innsamlede data, gi en vurdering av potensialet for konseptet Made to Fit. Den er også et resultat av prosjektets delmål 2 som dreier seg om utprøving av metoder, delmål 3 som skal identifisere kunnskapsstatus på feltet og delmål 4 om formidling av resultater.

De tre forfatterne av denne rapporten har alle bidratt på forskjellige måter. Mari Bjerck ved SIFO har gjennomført og skrevet brukerundersøkelsen som presenteres og har hatt det overordnede ansvaret for sammenskrivingen og utformingen av rapporten. Ingun G. Klepp ved SIFO har gjort nærlesningen av litteraturen og skrevet litteraturstudien, i tillegg til å ha ansvaret for prosjektets gjennomføring ved SIFO. Eli Skoland ved Fjellrypa systue har gjennomført og skrevet markedsundersøkelsen om klær for handikappede i Norge. Det er også Fjellrypa som har hatt prosjektansvaret. Alle skal ha takk for å ha bidratt med sine deler i denne rapporten.

Vi vil rette en spesiell takk til alle som har bidratt i prosjektet, de som har øst av sine erfaringer med klær i bruk og utfordringer med å kle en avvikende kropp. Vi vil også takke Regionalt Forskningsfond Innlandet for tiltroen til å gjøre dette prosjektet.

Mari Bjerck, Ingun Grimstad Klepp og Eli Skoland
Oslo, desember 2013

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
Summary	11
1 Introduksjon og bakgrunn for prosjektet.....	13
2 Litteraturstudie.....	15
2.1 Oversikt over litteraturen	15
2.2 Perspektiver og teorier	16
2.2.1 Begrepsbruk; sosial og individuell forståelse.....	18
2.2.2 Anledning.....	19
2.2.3 Inkluderende design	19
2.2.4 Handikappet på markedet.....	19
2.2.5 Ambivalens	20
2.2.6 Fremheve eller skjule	21
3 Brukerundersøkelse	23
3.1 Metoder.....	24
3.1.1 Feltarbeid.....	24
3.1.2 Garderobestudie	24
3.1.3 Materialets begrensinger og metodenes potensial.....	25
3.2 Bekledningen.....	26
3.2.1 Beskrivelser av bekledningen.....	26
3.2.2 Tilpasninger og ferdigtøy	27
3.2.3 Problemområder	31
3.2.4 Orienter seg i et ikke-eksisterende marked.....	34
3.3 Hva skal til for at det passer?	35
3.3.1 Funksjonelt, estetisk og teknisk – må man velge?	35
3.3.2 Klær som motivasjon	38
3.3.3 Tildekke eller fremheve – strategier for bekledning av handikap.....	39
4 Markedsundersøkelse.....	43
4.1 Rammebetingelser.....	43
4.2 Markedsundersøkelse	44
4.2.1 Markedet	44
4.2.2 Metode.....	46
4.2.3 Behov for spesialtilpassede produkter?.....	46
4.2.4 Utprøving av modeller (produkttesting).....	47
4.2.5 Omsøm eller ny produksjon	49
5 Konklusjon.....	51
5.1 Å kle en avvikende kropp	51
5.1.1 Klær og livsfaser	52
5.1.2 Markedspotensialet	52
5.1.3 Veier videre.....	53
Litteratur.....	55

Vedlegg 1	57
Vedlegg 2	59

Sammendrag

Klær er helt sentralt for menneskers deltakelse i samfunnslivet og for selvfølelse og selvspekt. Hvor vanskelig det er å kle kroppen avhenger både av den anledningen vi kler oss for og den kroppen som skal kles. I denne rapporten retter vi søkelyset mot klær tilpasset handikappede. Å ha et handikap kan innebære sosiale barrierer og fysiske begrensninger som gjør det vanskelig å finne klær i et marked som i hovedsak tilbyr masseprodusert konfeksjon. For å kartlegge problemet har vi foretatt en litteraturstudie, en brukerundersøkelse og en markedsundersøkelse. Dette er gjort for å finne ut 1) hvilken kunnskap som eksisterer på feltet, 2) hvordan handikappede selv opplever utfordringen med å kle en avvikende kropp og 3) i hvilken grad det finnes et marked for handikapklær og/eller hvorvidt et slikt marked har potensiale som forretningsområde for Fjellrypa.

Rapporten finner at klær er både teknisk og sosialt kompliserte og at i forhold til å kle mennesker med avvikende kropp er så blir forholdet mellom de sosiale og tekniske utfordringene konfliktfylte. Brukerundersøkelsen som presenteres i rapporten identifiserer manglende tilpassing av konfeksjonsklær og spesialtilpasset tøy til handikappede. I de daglige valgene som ble tatt vedrørende bekledding oppsto det ofte et dilemma mellom å velge å kle seg pent, varmt, tørt eller å unngå slitasje, i tillegg hadde de aller fleste utfordringer som dreide seg rundt åpne- og lukkemekanismer, og av- og påkledning.

Bekledning ble også brukt som strategi for å motivere til bruk av bestemte hjelpemidler eller også som en måte å skjule eller vise handikap. Dette er omtalt både i brukerundersøkelsen og i litteraturstudien. Videre pekte de to kvinnene som sto for innkjøpene av klær i brukerundersøkelsen på en endringsprosess hvor det var viktig å tenke funksjonelt, estetisk og teknisk – samtidig. Det å kle kroppen estetisk slik at handikappet blir minst mulig synlig vil være viktigere i noen situasjoner, mens det i andre er viktigere med funksjonelle klær enten dette innebærer muligheten for å kle seg selv, eller den måten klærne fungerer i bruk. Dette viser til en viktig ambivalens i bekleddingen av handikappede, som blir tydelig både i litteraturstudien og brukerstudien.

Flere av de handikappede i studien rapporterte om problemer med å orientere seg i et marked som var så å si ikke-eksisterende og i stor grad preget av få eller uklare støtteordninger, lite eksplisitt og ordnet kunnskapsoverføring, samt få aktører. Markedsundersøkelsen viser på samme måte til manglende rammebetingelser for handikappedes bekledding, tilgang på hjelpemidler og støtte til ekstraavgifter i forbindelse med klær og utstyr. Den peker også på få etableringer og liten motivasjon for å posisjonere seg innenfor utviklingen av spesialisert tøy for handikappede. Brukerne på sin side identifiserer stort behov for spesialtilpassede produkter.

Å finne gode klær for avvikende kropp kan være en stor utfordring både med hensyn til økonomiske ressurser og evnen til å sette seg inn i de muligheter som eksisterer. Det kan derfor tenkes at det er stor variasjon i hvordan de ulike individene løser bekledding i forhold til sitt handikap. Dette gjelder som sagt ikke bare teknisk-funksjonelle bekledding, men også de sosio-kulturelle faktorene som bekledding i forhold til anledning. Slik sett eksisterer det et

uutnyttet potensial i klær for handikappede, samtidig er det også et behov for mer utførlig forskning og politisk initiativer på feltet.

Summary

Clothes are essential for people's participation in society, and for self-feeling and self-respect. How difficult (or easy) it is to dress depends both on the occasion we dress for as well as the body that is to be dressed. In this report we pay attention to clothes customized for handicapped. Having a handicap may involve social barriers and physical restrictions which makes it difficult to find clothes in a market that mainly offers mass-produced apparel. To map the problem we have conducted a literature study, a user study and a market study. This has been done in order to find out 1) what knowledge exists in this field, 2) how handicapped themselves experience the challenge of dressing a deviant body and 3) to what extent there is a market for clothing for handicapped and/or if such a market has business potential for Fjellrypa.

The report finds that clothing are both technically and socially complicated in that the relationships between social and technical challenges in dressing people with deviant bodies are filled with ambivalence. The user study identifies a lack of adjustment of apparel and customized garments for handicapped. A dilemma often occurred between choosing to dress esthetically, warm, and dry or to avoid wear and tear in the daily choices of dressing. In addition, there were challenges related to opening and closing mechanisms, as well as dressing.

Clothes were also used as a strategy to hide or show off the individual handicap and as a motivation to increase the use of everyday tools such as prosthesis or wheelchairs. This becomes evident both in the user study and in the literature study. Furthermore, the two women in the user study who were in charge of purchasing clothes points to a process of change where it became increasingly important to address functional, esthetical and technical aspects of clothing – all at the same time. Dressing the body so that the handicap was less visible was important in some situations, while in others the functional aspect of dressing was most important, for example in being able to dress oneself or make better use of the clothes on the body. This point to an important ambivalence in dressing the deviant body, which is evident both in the literature study and the user study.

Several of those involved in the study reported problems with orienting themselves in a marked that was virtually non-existing and to a large extent defined by few or an unclear system of subsidies. They also identified little explicit and organized transfer of knowledge to the individual handicapped. The market study similarly show a lack of framework for gaining access to resources and financial support to expenses connected to clothing and equipment. It also reveals few market establishments and a lack of motivation for positioning establishments within the development of customized garments for handicapped. Users, on the other hand, identify a large need for such clothing and equipment.

Finding good and sufficient clothes for deviant bodies may be a large challenge both considering the financial resources and the ability to orientate oneself into different possibilities that exists both within the market and the system for subsidies. This may be reflected in the variation of how the different individuals dress according to their individual handicap. It applies not only to the technical-functional aspects of clothing but also the socio-cultural factors such

as dressing in accordance to occasion. On these fields there exist an unexploited potential for clothing for handicapped. Similarly there is a need for more comprehensive research and political initiatives in the field of clothing for handicapped.

1 Introduksjon og bakgrunn for prosjektet

Klær er helt sentralt for menneskers deltakelse i samfunnslivet og for selvfølelse og selvspekt. Hvor vanskelig det er å kle kroppen avhenger både av den anledningen vi kler oss for og den kroppen som skal kles. Med dette prosjektet vil vi rette søkelyset mot klær tilpasset handikappede. Handikap som begrep brukes gjennom hele rapporten for å omtale en sosial barriere og fysiske begrensninger som gjør det vanskelig å finne klær i et marked som i hovedsak tilbyr masseprodusert konfeksjon. Koplingen mellom marked og begrensning er viktig ved at den som har et handikap ikke bare kan defineres med utgangspunkt i den enkeltes kropp, men også hva slags kropper masseproduksjonen av klær retter seg mot. Handikap forstås her dermed som handikap i forhold til dagens klesmarked. Konfeksjons- eller moteindustrien har som mål å produsere en viss form for ungdommelig skjønnhet og billedlige idealer vel så mye som å produsere klær for de mennesker som faktisk er deres kunder. Det vil si at en rekke mennesker faller utenfor eller i alle fall har begrensede valgmuligheter på dette markedet

Å finne gode klær for avvikende kropper er vanskeligere enn for andre fordi det kreves mer av disse klærne for å gjøre kroppen sosialt akseptabel. At klærne i tillegg må tilpasses de begrensninger handikappet gir, og er vanskelig tilgjengelig rent praktisk og fysisk gjør dette enda mer krevende. Gjennom forretningsområdet «Made to Fit» har Fjellrypa systue påbegynt et arbeid som har som målsetting å utvikle og spesialisere virksomheten i retning tilpassing av bekledning for handikappede. Prosjektet vektlegger betydningen av klær som et virkemiddel for integrering og trivsel. Vi har avdekket at det er få miljøer som har viet dette området oppmerksomhet, det i seg selv representerer en mulighet. Handikappede er ingen homogen gruppe og ulikhetene kan dermed også komme til å by på utfordringer for produktutviklingen.

En viktig forutsetning for prosjektet er den måten vi forstår klær på. Den bygger på en tankegang der klær er både teknisk og sosialt kompliserte fenomener. Hvor viktig deres sosiale eller praktiske funksjoner er, vil blant annet avhenge av person og anledning. På samme måte som hvilke funksjonelle egenskaper som prioriteres også varierer. I forståelsen av klærnes sosiale funksjon støtter vi oss blant annet til sosiologen Joanne Entwistle (2000) som viser hvordan tabuerte klær avhenger både av den sosiale situasjonen og av bærerens kropp. Det betyr at det er lettere å kle en kropp som utseendemessig ligger nær de gjeldende idealer enn en som avviker fra dette. En handikappet kropp er ikke bare en kropp med fysiske utfordringer, men også en kropp som ser annerledes ut. Klær for handikappede vil dermed både være mer kompliserte sosialt og mer kompliserte teknisk enn klær for de som ikke er handikappet.

Denne rapporten vil svare på prosjektets mål og delmål som retter seg mot å formidle kunnskap egnet for tilpassing og fremstilling av funksjonelle og gode produkter for handikappede. Herunder gjelder potensialet for å utvikle spesialtilpassede klær i konseptet «Made to Fit», utprøving av metoder og identifisering av kunnskapsstatus på feltet. Rapporten er således delt inn i tre hoveddeler. Første delen bygger videre på prosjektnotatet til Vestvik, Hebrok og Klepp (2013) fra det samme prosjektet. Denne delen ser nærmere på litteraturen som eksisterer på feltet og fremsetter noen hovedtrekk ved denne. Neste del gjør rede for metodene og

hovedfunnene i den empiriske undersøkelsen foretatt av SIFO i prosjektet, mens siste del ser på markedet for og erfaringen med å lage handikappklær i Norge, basert på en markedsundersøkelse gjort av Fjellrypa. Rapporten avsluttes med å konkludere disse tre delene, peke på utfordringer i studien og se på videre muligheter for forskning og utvikling innenfor feltet.

2 Litteraturstudie

Litteraturstudien er en videreføring av SIFO Prosjektnotat nr. 4 – 2013 *Klær for handikappede* (Vestvik, Hebrok og Klepp 2013) som gav en identifikasjon av kunnskapsstatus på feltet ut fra spørsmålene; hva er skrevet om temaet og hva mangler vi kunnskap om? Første del av dette kapittelet gjengir noen av hovedpoengene i dette prosjektnotatet, mens de etterfølgende delene baserer seg på en nærmere lesning av utvalgt litteratur.

2.1 Oversikt over litteraturen

Litteraturoversikten ble laget ved hjelp av søkeverktøy på internett og bibliotek. Vi søkte bredt på temaet klær tilpasset personer med ulike handikap i flere databaser blant annet BIBSYS Ask, EBSCO, Google Scholar, PubMed og Libris (Nasjonalbiblioteket i Sverige). Følgende søkeord ble benyttet: Dressing & clothing & clothes, disabled & people & user, clothing & handicap, clothing & disabled & user, handicap, disabled & clothing, disability & clothing, disabled & dressing, disabled & clothing, disabled & fashion, clothing & fashion og tilslutt kläder & handikap. Søkeordene og deres kombinasjoner var ikke uttømmende og det kan tenkes flere ord og ordsammensetninger som ville gitt andre treff. I tillegg hadde SIFO i sitt bibliotek en del litteratur om emnet som ble inkludert i litteraturlisten. I notatet ble Litteraturoversikten sortert etter kategorier og årstall.

Ulike fagmiljøer studerer forskjellige aspekter ved temaet klær for handikappede. Litteraturen ble i prosjektnotatet delt inn i noen fremtredende kategorier: det som omhandler de sosiale aspektene ved temaet, de tekniske og funksjonelle aspektene, mote og klesvaner samt litteratur fra medisinske fagmiljøer. Dette ga en generell oversikt over litteraturen og ble basert på titler, utgiver og i noen grad sammendrag.

Under temaet *det sosiale* ble det i litteraturen skrevet blant annet om betydningen av bekledding for den handikappedes selvfølelse, selvtillit og velvære. Her ble det lagt vekt på sammenhengene mellom de handikappedes klær, hvordan de fremsto og deres sosiale deltakelse. Begrepet «inkluderende design» var et viktig begrep i denne delen av litteraturen og handlet om hvordan klær kunne utformes på en måte som virket sosialt inkluderende. Litteraturen på dette området var hovedsakelig produsert innenfor kles- og tekstilforskning og forbruksforskning. I litteraturen hvor det tekniske og funksjonelle studeres handlet det for stor del om design og konstruksjon av klær for handikappede. Det utredes hvilke behov og krav som bør tas hensyn til og hvordan det kan utvikle praktiske løsninger. Flere av disse utgivelsene gir helt konkret veiledning til dette og inkluderer mønstre og maler på konstruksjon av spesialbekledning.

Forfatterne innenfor de *tekniske og funksjonelle* aspektene, samt *mote og klesvaner* kom hovedsakelig fra kunsthøgskoler og andre kunstutdanninger, samt tekniske fagmiljøer og universitet. Innen moteforskning og hos utdanningsinstitusjoner med mote som fag er det skrevet litteratur som studerer mote, kropp og identitet i relasjon til handikappede. Disse arbeidene

var til stor del publisert i vitenskapelige tidsskrifter for moteforskning og klesvaner. Ulike medisinskfaglige miljøer har publisert bredt over temaet handikap og bekledning.

Noen arbeider fokuserer spesielt på bekledning for definerte grupper rammet av ulike handikap, slik som gikt, osteoporose, alderdom og brannskade. Spesielle behov blir utredet og også satt i sammenheng med andre helseaspekter slik som muligheten for å være i aktivitet og delta i sport. Bekledning ble ikke kun sett i relasjon til den handikappede selv, men også i relasjon til hjelperen. Et av arbeidene studerer hvordan bekledningen kan utformes på en måte som er arbeidsbesparende for hjelperen. Publikasjonene var hovedsakelig gjort i legevitenskapelige tidsskrifter innenfor en rekke ulike fagmiljøer, slik som rehabilitering, ergonomi, brannskade og sykepleieryrket. Utvalget av litteratur viser at handikappede kvinner er bedre representert i forskningen på bekledning enn menn. De studeres og deltar tilsynelatende mer i forskningsprosjekter enn menn i samme situasjon. Spesielt tydelig er dette i kategoriene *det sosiale og mote og klesvaner*. De «eldre» blir ofte satt i samme kategori som handikappede når det gjelder bekledning. Vi fant ikke studier som involverte barn. Studenter har vært involvert i forskning på de sosiale aspektene ved klær og handikap. Det synes å være noen endringer i tid i forhold til hvordan og hva det skives om.

Den eldste litteraturen, det vil si litteratur fra 1970 – og 80 tallet, omhandler ofte måter å tilpasse klær som først og fremst er praktiske og behagelige å ha på når man er i ro; sitter, ligger eller står. Utover mot slutten av 1990- tallet og 2000- tallet ser vi derimot at litteraturen dreier mot mer aktivitetstilpassede klær. Det vil si at det virker som om man blir mer opptatt av at klærne skal tilpasses bevegelse. Det blir viktigere å fokusere på personer med handikap som deltakende i aktiviteter av ulike slag. Dette er en dreining som kommer til uttrykk i litteraturen, hva det skrives om og hvordan litteraturen nærmer seg temaet. Et annet aspekt som virker tydeligere ved den senere litteraturen er fokuset på mote. Klær tilpasset handikappede skal ikke bare være funksjonelle. Den senere litteraturen berører problematikken knyttet til dette både praktisk og kulturelt. Et annet aspekt som også trer fram utover 1990-tallet er fokuset på de sosiokulturelle betydningene av tilpassede klær, og betydningen av klær for sosial interaksjon og identitet.

2.2 Perspektiver og teorier

Et mindre utvalg av litteraturen ble lest grundigere. Vi valgte nyere arbeider (1985-2012), og arbeider hvor perspektivene var rettet mot klesvaner spesielt. Litteratur som omhandlet tekniske løsninger, utforming av mønster med mer er ikke tatt med. Hensikten med lesningen var å få frem perspektiver og teorier egnet til å diskutere de empiriske funn i prosjektet. Følgende arbeider ble brukt:

1. de Klerk, H. M. (2002, June, Volume 26, Issue 2). The physically disabled South African female consumer's problems in purchasing clothing. *International Journal of Consumer Studies*, ss. 93-101.
2. Freeman, C. M. (1985, Vol. 4, Issue 1). Perceptions of Functional Clothing By Persons with Physical Disabilities: A Social-Cognitive Framework. *Clothing and Textiles Research* , ss. 46-52.
3. Lamb, J. M. (2001). Disability and the Social Importance of Appearance. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 19, No. 3, pp. 134-143.
4. Kratz, G., Söderback, I., Guidetti, S., Hultling, C., Rykatkin, T., & Söderström, M. (1997). Wheelchair users' experience of non-adapted and adapted clothes during sailing, quad rugby or wheel-walking. *Disability and Rehabilitation* 19 (1), ss. 26-34.

5. MacDonald, N. M., Bua-Iam, P., & Majumder, R. K. (1994). Apparel Acquisition for Consumers with Disabilities: Purchase Practices and Barriers to Shopping. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 12, No. 2, pp. 38-45.
6. Nisbett, D. J., & Johnson, K. K. (1992). Clothing Fashionability and Students with a Disability: Impressions of Social and Mental Competencies. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 11, No. 1, pp. 39-44.
7. O'Bannon, P. B., Feather, B. L., Vann, J. W., & Dillard, B. G. (1988). Perceived Risk and Information Sources Used by Wheelchair-Bound Consumers in Clothing Purchase Decisions. *Clothing and Textiles Research Journal*, vol. 7., no. 1, pp. 15-22.
8. Thoren, M. (1996, Volume 27, Issue 6). Systems approach to clothing for disabled users. Why is it difficult for disabled users to find suitable clothing. *Applied Ergonomics*, ss. 389-396.
9. Vainshtein, O. (2012). I have a suitcase just full of legs because I need options for different clothing": accessorizing bodyscapes. *Fasion Theory*. Volume 16, Number 2, June 2012 , pp. 139-170

Samt en artikkel som ikke var med i den omtalte litteraturoversikt presentert i Vestvik, Hebrok og Klepp (2013):

10. Carroll, K.E. & Kincade, D.H. (2007). Inclusive Design in Apparel Product Development for Working Women With Physical Disabilities. *I Family and Consumer Sciences Research Journal* Volume 35, Issue 4, pages 289–315, June 2007.

Tabellen under gir en oversikt over artiklenes metoder og informanter. De fleste har benyttet spørrelister, men flere andre metoder er også benyttet. Antallet informanter i artiklene varierer fra 1 til 625. De fleste er rettet mot handikappede selv og flere mot kvinner enn menn. Én er rettet mot ikke-handikappede. Innkjøp av klær er det stadiet i klesforbruket som er viet mest oppmerksomhet. I den grad anledning er spesifisert varierer den fra sport og fysisk aktivitet til yrkesliv. De fleste studiene har ikke spesifisert hva slags anledninger klærne er tenkt til. Klær for rullestolbrukere er viet mest oppmerksomhet. De studiene som ikke er rettet mot denne gruppen inkluderer en større variasjon i type handikap.

	Metode	Metodikk	Informanter	Handikapp	Anledning
1	Intervjuer Observasjoner	Strukturerte og u- strukturerte	40 handikappede kvinner	Rullestolbrukere og brukere av andre hjelpemidler for å ta seg frem.	Innkjøp, moteklær
2	Fokusgrupper	Små grupper, bruk av bilder	36 handikappede studenter	Variierende	Klesstil
3	Litteraturstudie				
4	Brukertest	Kvasi-eksperimentell design	32, menn og kvinner.	Rullestolbrukere	Fritid/sport
5	Spørrelister	Kvantitativ	625	Variierende	Innkjøp
6	Spørrelister	Kvantitativ	184 studenter	Rullestolbru-	Bilder av klær

	med bilder	metode	(ikke handikappede)	kere	med ulike grad
7	Spørreliste		95 handikappede	Rullestol	Innkjøp
8	Intervjuer	Brukerorientert produktdesign	65	Ulike	Innkjøp
9	Case studie	Desktop	1 kvinne	Benproteser	Sport og mote
10	Brukertest	Inkluderende design	10 kvinner	Ulike	Yrkesliv

2.2.1 Begrepsbruk; sosial og individuell forståelse

Begrepet ”handikap” referer i følge de Klerk (2002) til en sosial barriere, til noe som gjør det vanskelig å nå sine mål. I kontrast til en funksjonshemmet som peker på en fysisk begrensning (de Klerk 2002). I denne artikkelen refereres det til Lamb (1991) og uttrykket ”Clothing for people with special needs” og med det menes mennesker som ikke så lett finner klær på det masseproduserte markedet. Dermed blir det klart at hvem som har et handikap ikke bare kan defineres med utgangspunkt i den enkeltes kropp, men også hva slags kropp masseproduksjonen av klær retter seg mot. Overvektige er et godt eksempel på dette. Selv om det er mange som trenger store størrelser vil ikke det si det samme som at det er mange klær som tilbys i større størrelser (Laitala, Hauge og Klepp, 2009). En annen interessant ting med denne definisjonen er at den tar for gitt at masseproduksjon av klær er totalt dominerende. Men endringer i produksjonsmåten for klær vil ut fra en slik synsvinkel nettopp påvirke hvor mange som er handikappede og på hvilke måter.

I artikkelen til Lamb (2001) finnes en gjennomgang av viktig litteratur omkring handikappede og klær. Denne kan oppsummeres i noen hovedfunn. Til tross for fokus på handikappede og klær i faglitteraturen over mange år, opplever mange handikappede negative reaksjoner på sitt utseende og føler seg utestengt og annerledes. Det understrekes også at utseendet – til tross for at dette også er viktig for handikappede – ikke er diskutert i litteratur om handikappede som ikke har klær som sitt hovedfokus (Lamb 2001:137) Videre legges det i denne artikkelen vekt på at dette er et sosialt konstruert problem og ikke en direkte følge av den individuelle medisinske tilstanden. Artikkelen er bygget opp som en diskusjon mellom to ulike modeller for å forstå handikap. Den ene kalles *den individuelle modellen* og den andre *den sosiale modellen*. Den individuelle modellen blir også ofte kalt *den medisinske*. Her legges det vekt på at handikappede trenger medisinsk hjelp, omsorg og støtte. I den sosiale modellen derimot legges det vekt på at handikap er et sosialt konstruert problem og viktige stikkord er selvhjelp, valg, sosial endring, identitet og selvhjelp. I Lamb (2001) siteres en handikappet aktivist Vic Finkelstein (1994:26) som skal ha sagt:

Exactly how far the focus should shift towards the individual or the social is a complex matter but what is clear is that assessment producers also involve personal judgments about acceptance lines of action (e.g., whether to spend much time dressing in unsuitable clothes or dress in what may seem an unusual manner to others). (Lamb 2001: 138.)

I praksis vil denne grensen ikke bare variere med person, men også med situasjon. Eller sagt på en annen måte, mens det å kle kroppen slik at handikappet blir minst mulig synlig vil være viktigere i noen situasjoner, mens det i andre er viktigere med funksjonelle klær enten dette innebærer muligheten for å kle seg selv, eller den måten klærne fungerer i bruk. Dette viser til

et viktig dilemma i bekledningen av handikappede, som også blir tydelig i det empiriske materialet som presenteres senere i rapporten. Dette valg av perspektiv får også konsekvenser for det vi diskuterer under overskriften *ambivalens* nedenfor.

2.2.2 Anledning

I flere av studiene diskuteres klær generelt uavhengig av anledning. Det betyr nok ikke at anledningen ikke er bestemt, bare at den er tatt for gitt og ikke eksplisitt formulert. I dagligtale snakker vi om klær, men også om sportsklær, penklær, nattøy, hjemmetøy osv. De klærne som brukes til daglig på skole og arbeid og i andre situasjoner der vi møter andre mennesker, til forskjell fra for eksempel å være alene hjemme har ikke et tilsvarende ord. Det nærmeste vi kommer er uttrykket ”gangklær”, men dette er ikke lenger i alminnelig bruk. ”Hverdagsklær” er et lignende begrep, som er mer i bruk enn ”gangklær”.

Artikkelen til Kratz, Söderback, Guidetti, Hultling, Ryatkin og Söderström (1997) er en av artiklene som har fokuset på én type anledning, nemlig sportsklær.. Her kommer et litt annet syn på dilemma mellom det sosiale og det individuelle frem. Konklusjonen er klar og kan oppsummeres slik: ”The results of the study confirm the value of adapting sportswear for handicapped people.” (Kratz et. al. 1997:26). Dette reiser en del spørsmål. Er det mulig at de sosiale sidene av klær, hvordan klær fungerer i samspillet mellom mennesker, er viktigere i noen anledninger enn andre? Og da kanskje spesielt fritid og sport? I så tilfelle vil det være aktuelt å sammenligne prioriteringer mellom ulike deler av garderoben mer systematisk, slik som pentøy, hverdagstøy og fritids/sportsklær kunne være andre aktuelle kategorier.

2.2.3 Inkluderende design

Inkluderende design har sitt utgangspunkt i universell design som var en bevegelse på 1980-tallet innenfor arkitektur og produktdesign. I Carroll og Kincade (2007) tas det et ganske annet perspektiv enn i de andre artiklene. Målet her er å utvikle klær som møter utfordringene for et bredt spekter av ulike handikap. I stedet for å tenke handikap som noe individuelt og tilpasning som tilsvarende til hver enkelt, fokuseres det i denne artikkelen på felles utfordringer. Tidligere studier er brukt for å identifisere disse. De ulike utfordringene oppsummeres og omfatter elementer som lukkemekanismer, bevegelsesfrihet, komfort, konstruksjon og lignende. I artikkelen blir en løsning for alle utfordringene funnet i form av en spesiell type tunika. Påkledningens sosiale funksjoner blir i mindre grad diskutert selv om det trekkes frem at klær har stor betydning for selvfølelse og dermed også er viktig for rehabilitering.

2.2.4 Handikappet på markedet

Forholdet mellom dagens dominerende markedsform og handikappedes klær diskuteres i Freeman (1985) og Thoren (1996). Thoren (1996) ser på de tekniske forutsetningene for ferdigvareindustrien slik som størrelsessystemene, og diskuterer nye muligheter for måltaking og informasjonsteknologi som vil gjøre tilpassede klær lettere tilgjengelig på et større marked.

Freeman (1985) henviser til Goffman (1963) og Mills (1951). Endringer og tilpasninger av ferdigvarer er viktig og ikke bare som en måte å skaffe klær enkelt og billig. Det å få tilgang på slike klær kan også være viktig for ikke å føle seg ekskludert fra markedet. Dette reiser nye spørsmål. Et som diskuteres videre i artikkelen er at dersom funksjonaliteten øker i klærne på markedet generelt vil det føre til at færre trenger tilpassede klær. Men denne strategien er så vidt vi kjenner til ikke så mye utprøvd innen klær. Et annet perspektiv som derimot ikke diskuteres i artikkelen er å koble dette opp mot statusen til de masseproduserte klærne i samfunnet.

Historisk sett har masseproduksjonen fått sin dominerende posisjon i etterkrigstiden. I takt med at flere og flere fikk råd og mulighet til å kjøpe nye og like ting som alle andre økte også statusen til det å være kledd likt som alle andre. På 1960 og -70 tallet var det å ha "hjemmelagde" klær på nivå med arvede, noe som i seg selv ga lav status. Mye tyder på at masseproduksjonens glans er i ferd med å avta i dagens samfunn. Interessen for hjemmeproduksjon, i særskilt strikking, er raskt økende. Likeledes er fokuset på vintageklær, omsøm og design i betydningen små kolleksjoner og mer lokale produkter. I denne endringen ligger både tanker omkring klær og miljø, men også et ønske om nettopp ikke å være like "alle andre". Gitt at denne endringen er varig og at den ikke bare har med miljø, men like mye med ferdigvareindustriens status å gjøre, så vil dette kunne få betydning også for handikappedes klær. Det å være ekskludert fra "markedet" vil jo ikke ha samme stigmatiserende betydning dersom dette markedet ikke har noen høy status blant de som ikke er ekskludert. Interessen innen forskning på klær, og da i særdeleshet innen den delen av forskningen som har miljø som en av sine viktigste overskrifter er i dag interessante temaer som bryter ned skille mellom forbruk og produksjon. Viktige temaer er endring, omsøm, hjemmeproduksjon og tilpasning blir ofte oppsummert med begrepet *Prosumer* (se for eksempel Ritzer & Jurgenson 2010). Det vil være interessant å diskutere erfaringer fra klær for handikappede i forhold til den kunnskapen som her vokser frem.

En strategi som diskuteres i de Klerk (2002) er å fremheve noe annet ved en selv som er vakker og på den måten vise at handikappet ikke utgjør hele personligheten. For å få til det kreves det mye av klærne, og i de Klerk (2002) diskuteres det videre at dette vanskeliggjøres ytterligere gjennom den dårlige tilgangen til butikker for mennesker som for eksempel sitter i rullestol, og da spesielt kvinner. Dette peker på det teoretiske utgangspunktet vi har i forståelsen av klær, med henvisning til Entwistle (2000). Å finne gode klær for avvikende kropp er vanskeligere enn for andre fordi det kreves mer av disse klærne for å gjøre kroppen sosialt akseptabel. At klærne i tillegg må tilpasses de begrensinger handikappet gir, og at slike klær er vanskelig tilgjengelig rent praktisk og fysisk, gjør dette enda vanskeligere.

2.2.5 Ambivalens

de Klerk (2002) henviser til tidligere forskning som stort sett peker på å gjøre funksjonell påkledning vakker og moderne. Til tross for dette mener forfatteren at oppmerksomheten for det meste har vært rettet mot tekniske elementer slik som komfort og muligheten for å kle seg selv. "The social costs and functional benefits associated with special clothing" var også undersøkt i Freeman (1985). Her brukes det et perspektiv som kalles "Symbolic-Interactionist Approach". Dette perspektivet bygger på Goffmann og det diskuteres hvordan enkeltelementer kan oppleves som stigmatiserende selv om de ikke nødvendigvis er synlige. Det avgjørende er om de oppleves som et symbol på annerledeshet av bæreren.

I Freeman diskuteres dette videre under overskriften *Ambivalence* (1985:50). Denne ambivalensen er i følge forfatterne viktig for å forstå funksjonell påkledning generelt. I artikkelen diskuteres ambivalensen som et uttrykk for forskjellen mellom individets behov og samfunnets norm. Eller sagt på en annen måte; Individet har behov for tilpassede klær som reduserer handikappet, samtidig som slike klær vanskeliggjør identifikasjonen med mennesker uten handikap. Det sosiale behovet for å være "som andre" står dermed i konflikt med behovet for klær som gjøre det mulig å ta del i samfunnet på en enklest mulig måte. Igjen er vi tilbake til at klær både er kompliserte tekniske og sosiale og at i forhold til å kle mennesker med avvikende kropp så blir forholdet mellom de sosiale og tekniske utfordringene konfliktfylte.

Ambivalensen kommer blant annet til uttrykk som en generell misnøye med spesialtilpassede klær (Freeman 1985), og særlig da om det "ser ut som klær for handikappede" eller som en av informantene i studien til Freeman uttrykte det: "For everybody else those clothes are practical, but for disabled people they are compromising" (1985:51)

2.2.6 Fremheve eller skjule

I Vainshteins artikkel (2012) er utgangspunktet ikke klær, men hjelpemidler. Den diskuterer hjelpemidler som erstatter eller forbedrer deler av menneskekroppen, slik som proteser, høreapparater, briller, parykker, smykker, pålimte negler og ulike former for sminke. I seg selv er dette en interessant samling ting eller teknologier som har til felles at de bæres på kroppen og inngår i vårt dagligliv og daglige rutiner. Selv om de har åpenbare fellestrekk blir de oftere forstått i forhold til den funksjon de har og dermed som svært ulike. Funksjonene er alt fra å forskjønne, eller forbedre sanser til fremkommelighet. Artikkelen peker på at det er en glidende overgang mellom slike produkter og klær. Og som vi senere skal se får også bruken av proteser betydning for valg av klær.

Briller brukes som eksempel i artikkelen på et objekt som har gått fra å bli forstått som et rent medisinsk hjelpemiddel til å inngå som et tilbehør med både estetiske og praktiske funksjoner. Briller – og da spesielt solbriller, bæres ofte av rent dekorative årsaker. Poenget med eksemplet er å understreke at det ikke er gitt hva som oppfattes som stygt og pent, eller hva som er medisinsk eller estetisk begrunnet. Denne diskusjonen dras så videre i forhold til supermodellen Aimee Mulins bruk av sine manglende ben i sin modellkarriere. Dette er en fortelling om hvordan hun ved hjelp av ulike proteser, som etter hvert blir mer og mer spektakulære og ulike menneskelige lemmer skaper oppmerksomhet og bidrar i en debatt om estetikk der det som er annerledes ikke blir en mangel, men noe estetisk og tiltrekkende.

Vainshteins artikkel (2012) tar en avstikker innom et fenomen som kalles ”the uncanny valley”. Dette er et mye diskutert prinsipp eller teori om en naturlig følelse av avsky mot det som likner et menneske, men ikke er det. Alt fra utstoppede dyr, voksfigurer og menneskelig lignende roboter er gjenstand for denne reaksjonen. Teorien er mye brukt i forhold til utvikling av roboter. I artikkelen settes denne teorien i forhold til utforming av proteser. Den normale tankegangen har vært å utforme dem så lik menneskekroppen som mulig, såkalt kosmetiske proteser. Dette vil – i følge teorien om ”the uncanny valley”, være objekter som naturlig vekker avsky. Hudfargede og myke, men kalde og livløse lemmer vil i tråd med dette ha lite potensial til å bli attraktive. Og kanskje er nettopp dette brillenes (estetiske) suksess; at de ikke forsøker å gjøre seg selv usynlig, slik for eksempel høreapparater for det meste er utformet for å gjøre.

Det ambivalente ved denne diskusjonen er at det er gjennom å forsøke å gjøre noe minst mulig synlig – eller mest mulig likt den menneskelige kropp at det nettopp blir noe som lett mislikes. Vi har på den annen side høy toleranse for en hel rekke ulike objekter som bæres på kroppen (eks. smykker, briller) som kan brukes som utgangspunkt for en annen tilnærming der protesen tydeliggjøres som det den er, gjerne med en estetikk som passer materialet og funksjonen.

3 Brukerundersøkelse

I tråd med prosjektets delmål 2 ble det foretatt feltarbeid og garderobestudie hos to handikappede. Den ene, en kvinne i femtiårene, med amputert arm fra og med skulderledd og den andre, en jente på fire år, med benamputasjon av begge ben i ulik høyde over knærne. Bakgrunnen for utvalget var Fjellrypas kontaktflate med handikappede, nærhet til forskernes bosted og muligheten de involverte hadde for å delta i en slik, relativt tidkrevende undersøkelse. I studiet av den fire år gamle jentas klær var hennes mor en viktig informant. Hun hadde hovedansvaret for å bekle og å kjøpe inn klær til datteren sin.

Begge informantene ble på ulikt tidspunkt i sine liv handikappet som følge av en traumatisk hendelse, og begge hadde erfaring med å være ikke-handikappede. Den yngste hadde mindre erfaring og minne om sin ikke-handikappede kropp, mens den eldre kvinnen hadde hatt et langt liv med en ikke-handikappet kropp. Dette hadde nødvendigvis følger for deres bekledning som handikappede. Gjennom sin alder, hverdag og ressurser hadde disse to ulike utgangspunkt for sin bekledning, men som vi skal se var likhetene like påfallende som forskjellene dem imellom. Det er også en kjønnsdimensjon i dette utvalget i og med at begge biologiske kjønn er kvinne. Dette må tas hensyn til i lesningen av det empiriske materialet.

Hos den armamputerte kvinnen, heretter kalt Solfrid¹, ble det gjort en garderobestudie over noen timer i hennes hjem. Med den yngre jenta, heretter kalt Trine², ble det foretatt et feltarbeid over en dag i hennes barnehage, og en dag med garderobestudie hjemme med jentas foreldre, primært med hennes mor. Vi var med dette utvalget interessert i å finne ut i hvilken grad klærne burde tilpasses de fysiske utfordringer som lå i handikappet i forhold til å lage klær som var likest mulig den gjeldende klesskikk. Dette omfattet både funksjonelle og praktiske detaljer, samt estetikk. Ved å inkludere to mennesker med så ulikt utgangspunkt i studien, ga det en viss forståelse av variasjonen over bekledning og handikap, samt hvilke ideer, forestillinger og betingelser som ligger i det å bekle en handikappet kropp.

Gjennom prosjektperioden hadde Fjellrypa systue prøvd ut modeller/prototyper som ble designet og produsert i systuen. Det ble gjort i tett samarbeid med Trine, Solfrid og en kvinne i slutten av 30-årene, heretter kalt Ulla³. Ulla hadde dysmeli som for hennes del innebar at hun ble født uten armer og ben. Det var et viktig poeng for Fjellrypa å knytte personer med ulik alder og ulike handikap til utprøvingen. Det ble arbeidet med utforming av individuelle grunnmønstre, samt undersøkelser knyttet til materialvalg og sømtekniske utfordringer. Flere av modellene omtales i gjennomgangen av det empiriske materialet og markedsundersøkelsen.

¹ Hennes virkelige navn er anonymisert etter personvernårsaker

² Hennes virkelige navn er anonymisert etter personvernårsaker

³ Hennes virkelige navn er anonymisert etter personvernårsaker

3.1 Metoder

Ett av prosjektets delmål var utprøving av metoder og ut fra tidligere erfaringer med klesstudier ble følgende metoder valgt; feltarbeid, garderobestudier og intervju. Feltarbeidet forgikk som en casestudie hvor et barns utprøving og bruk av spesialtilpassede klær i barnehagen var i fokus. Det vil si ved å følge barnet gjennom en vanlig dag for å se hvordan klærne fungerte sosialt og funksjonelt. Garderobestudien ble gjennomført både hos jenta på fire år og kvinnen i femtiårene. Vi ville se hva slags klær de hadde, hvordan de fungerte og hvordan de var blitt anskaffet. Dette ble gjort for å se nærmere på hva som skal til for at bekledningen «passet». Vi ønsket også og utforske hvilke klær som fungerte godt for deres respektive handikap og hvorfor. Disse to metodene ble supplert med intervjuer. I tillegg har Fjellrypa gjennomført intervjuer eller samtaler med 6 personer med ulike handikap. Disse er beskrevet i del 4 som tar for seg markedsundersøkelsen, men inkluderes også i mindre grad i denne empiriske delen av rapporten.

3.1.1 Feltarbeid

Feltarbeid er en kjent etnografisk metode, særskilt brukt innenfor antropologi. Feltarbeid innebærer å være tilstede i konteksten studiesubjektene befinner seg. Metoden innebærer flere ulike strategier, slik som deltakende observasjon og uformelle samtaler, og er velegnet for å komme forbi ordene (Hastrup, 1992) som kan sies å være en svakhet ved intervjuer. I dette prosjektet ble begge feltarbeidsteknikkene nevnt ovenfor benyttet som et tillegg til garderobestudien for å få adgang til klærne i bruk i sin dagligdage kontekst. Det ble også tatt bilder og film sammen med dagboksnotater for å dokumentere bruken av bekledningen i ulike fysiske miljøer. Bilder både fra feltarbeidet og garderobestudien presenteres i denne delen av rapporten.

Feltarbeidet⁴ ble gjort i barnehagen til jenta på fire år. Barnet ble fulgt en dag i barnehagen med regn og surt vær i april 2013. På den måten fikk vi innblikk i en helt «vanlig» hverdag, både med lek inne med proteser og utelek uten proteser i et utfordrende klima. Det ble observert, tatt bilder, filmet, notert og stilt spørsmål både til barnet og til hennes assistent vedrørende jentas bekledning og barnehagehverdag. Det ble ikke gjort et tilsvarende feltarbeid med kvinnen i femtiårene.

3.1.2 Garderobestudie

Garderobestudier er en metode utviklet ved SIFO i samarbeid med et nordisk forskernettverk med målsetting om å øke forståelsen for materialet i klesforskningen (Klepp & Bjerck, 2012). I første rekke gjennom å gi kunnskap om klær og deres plass i og relasjon til en større materiell helhet; garderoben. Metoden er tverrvitenskapelig ved at den søker å si noe om forholdet mellom tingene – produkter i forbruksforskningen – bruken og forståelsen av dem (Klepp, Hebrok & Laitala, 2013:20). Den teoretiske sensitivitet for det materielles betydning har økt og er nå vel etablert innen samfunnsvitenskapene, samtidig er de dominerende samfunnsvitenskapelige metodene, som kvantitative spørreundersøkelser og kvalitative forskningsintervjuer, språkbaserte. I og med at teoriene vi arbeider ut fra har betydning for hvordan spørsmål stilles, vil metodene påvirke hva det er mulig å si noe om og de resultater vi får.

Flere samfunnsvitenskapelige analytiske verktøy som lydopptak, intervjuguides, transkripsjoner og beskrivelser av intervjuets kontekst er en del av garderobestudien og er hentet fra den kvalitative metodetradisjonen. Under garderobestudien blir plaggene i hele eller bestemte deler av en garderobe katalogisert og registrert. Eier eller bruker av plaggene blir spurt om hvert plagg, og plaggene blir fotografert, registrert og eventuelt samlet inn for videre analyse.

⁴ Både feltarbeidet og garderobestudiene ble gjort av Mari Bjerck

Intervjuet blir tatt opp på bånd og tar sikte på å avdekke både materielle og sosiale aspekter ved plaggene. Det er viktig at spørsmålene kobles direkte til de spesifikke plaggene og gjenntas for hvert plagg. Metoden avslører dermed oppfatninger som er mer knyttet til fysiske og praksisrelaterte aspekter av plaggene enn de generelle og ideologiske. Den fysiske tilstedeværelsen av plaggene (re)produserer minner og tanker om bestemte hendelser, holdninger, vurderinger, opplevelser, følelser og andre ting som gjelder de forskjellige plaggene.

Garderobestudie som metode er benyttet i flere prosjekter⁵ ved instituttet og i denne undersøkelsen ble det gjort garderobestudie både med kvinnen i femtiårene og med foreldrene til jenta på fire år. Hovedhensikten med begge garderobestudiene var å se hvordan utfordringen med bekledning ble løst i forhold til handikap, hva slags klær de hadde, hvordan de fungerte i forhold til de ulike anledningene og aktivitetene de deltok i og hvordan tøyet ble anskaffet, vedlikeholdt og oppbevart. I tillegg ble det sett på utviklingspotensialet for klærne som var i bruk.

3.1.3 Materialets begrensinger og metodenes potensial

Et viktig mål med studien var å prøve ut metoder. Vi valgte å kombinere intervjuer med feltarbeid i studiet av barnet, mens det i studiet av den voksne kvinnen ble gjennomført en garderobestudie. Ideelt sett ville vi som forskere ønske oss mye materiale og kombinasjoner av metoder. I praksis hadde dette både økonomiske og praktiske begrensinger. Ikke minst gjelder dette feltarbeid og garderobestudier, som er metoder som forutsetter svært mye tid og åpenhet fra informantens side.

Feltarbeidet var begrenset både i tid og i forhold til miljø. Barnet ble bare observert i barnehagen og ikke på de mange andre mulige arenaer hun ferdes. For å få mer kunnskap om hvordan det funksjonelle kontra det estetiske, det tekniske kontra det sosiale ved klærne ble prioritert og forstått både av barnet selv og av dets omgivelser ville en større variasjon i anledningene være ønskelig. Samtidig kunne det også være interessant å se hvordan barnehagehverdagen fungerte på dager med sol og varme, når kravene til klær er helt andre. I intervjuet kommer synspunkter på noen andre anledninger frem, slik som 17. mai. Med et feltarbeid som omfattet både pyntede og fysisk krevende aktiviteter, og både i familien og regi av intuisjoner og organisasjoner ville et bredere bilde komme frem. Når det er sagt, fungerte garderobestudien og intervjuene med de ansvarlige for klærne i barnets hjem i kombinasjon med feltarbeidet i barnehagen godt. Det ga en mulighet for å se ting fra flere sider, noe som nettopp er viktig i forskning.

Det ble ikke gjennomført noen full gjennomgang av Solfrids garderobe. I stedet ble de klærne som hun valgte å vise frem gjennomgått og diskutert. Dette hadde noen åpenbare fordeler fordi vi da har fått tilgang til det hun synes var viktige eksempler på ulike løsninger. I alle de prosjekter vi har prøvd ut garderobestudier har vi aldri gått igjennom hele garderoben, men alltid et utvalg basert på prosjektets problemstilling. En full gjennomgang av garderoben er svært krevende i forhold til både tid og tillitt. Samtidig er det klart at en slik gjennomgang ville kunne gi svar på en del mer enn et utsnitt gir. Det ville også gi materiale egnet for bredere sammenligninger mellom ulike prosjekter. En rekke spørsmål, og særlig da de som har med kvalitet å gjøre, gjenstår. Dette er spørsmål som har «hvor mye» eller «hvor mange» i seg, som for eksempel: Hvor stor del av garderoben måtte skiftes ut etter ulykken? Hvor mye av garderoben er i daglig bruk, i forhold til «skapfyll» og hvilke klær er dette? Hvor mye av konfeksjonsklærne er endret på en eller annen måte?

⁵ Blant annet i SIFO prosjektene: «Uni-Form: Arbeidsbekledning av kvinner i mannsdominerte yrker», «Textile Waste. From waste to material resources in a grave to cradle perspective», «Leisure and Sustainable Development: part of the problem or part of the solution», and «Valuing Norwegian Wool».

Når dette er sagt er det klart at garderobestudien, også i denne mer begrensede formen gir en meget detaljert, og ikke minst materialnær kunnskap. Det å se de ulike løsningene, og få vite om hvorfor og hvordan de fungerer og ikke fungerer vil ikke bare nyansere kunnskapen om hvordan de funksjonelle og sosiale sider ved klær balanseres, men også gi konkrete innspill på hvordan klær kan lages for å fungere optimalt. Dermed blir dette kunnskap som både kan videreføres akademisk og mer praktisk i for eksempel systuens arbeid.

Det er godt mulig at en fullstendig gjennomgang av garderoben hos én enkelt informant ville være svært vanskelig å gjennomføre og ikke gi så mye mer informasjon enn å gjennomføre begrensede studier hos flere informanter. Men det er også mulig det ville latt seg gjøre med en kombinasjon av en nøye gjennomgang av deler av garderoben, slik vi her har gjort, kombinert av noen enkle opptellinger av resten. Forholdet mellom garderobers aktive og passive deler, klesplaggens alder, hvor mye som er arvet, hjemmelaget, reparert osv er noe vi vet lite om generelt, og ikke spesielt for mennesker med spesielle utfordringer. Men slike grunnleggende opplysninger om klesforbruket er viktige for en rekke spørsmål. Dette kan være alt fra arbeidet mot en bærekraftig utvikling, til mer økonomiske aspekter som å vite hva det koster å kjøpe ny garderobe etter en ulykke.

Klesvaner varierer med alder, kjønn, sosial posisjon og i noen grad også personlighet. Dette gjelder alle mennesker. Da gjelder også at kroppens utseende, størrelse og bevegelighet er viktige for hvilke klær som «passer» både rent fysiske og sosialt. Å mangle en arm, eller et ben kommer i tillegg til alt dette og er nok en ting som gjør kroppen mer individuell. Med så mange ulike variasjoner og variabler kan man tenke seg at et stort antall informanter ville være nødvendig for å kunne si noe om handikappede og klær. Det er jo ikke gitt at det er de samme utfordringene de har. Samtidig vil vi si at både våre studier av to svært ulike kvinner, med ulike handikap og i ulike stadier av livet likevel har pekt på noen felles utfordringer. Gjennomgangen av litteratur sier oss det samme. Dette tilsier at vi ville kunne få mer og bedre kunnskap omkring klær for mennesker med spesielle utfordringer også om vi ikke hadde «alle» variasjoner med i utvalget.

Vår konklusjon i forhold til utprøving av metoder er dermed denne: Selv om vi skulle gjennomføre et nytt prosjekt med større ressurser ville vi også der kombinert intervjuer med observasjoner og garderobestudier. Vi ville forsøkt, som her, å snakke med både den handikappede selv, og noen i han eller hennes omgivelser. I arbeidet med en ny garderobestudie ville vi tenke igjennom hvordan vi kunne sikre forståelsen av forholdet mellom «del» og «helhet» - altså et mer bevisst forhold til hva vi vet, og ikke vet om garderoben.

3.2 Bekledningen

For å ha et grunnlag for å kunne si noe mer konkret om klær for handikappede vil vi først gi en beskrivelse av det tøyet som var i bruk hos de to involverte i den empiriske studien, Solveig og Trine. Videre vil det bli gitt en skildring av tilpasninger og problemområder rundt det å bekle en handikappet kropp. Dette vil bli supplert med bilder underveis der beskrivelser ikke føles tilstrekkelig.

3.2.1 Beskrivelser av bekledningen

Når feltarbeideren møtte Trine inne i barnehagen, sittende rundt et bord, var hun ikledd et perlekjede med et anheng, strikk med sløyfe i håret og spenne, leketatovering på forsiden av hver arm, rosa genser med stjerner og trekvart arm, og strømpebukse med motiver på. På protesebena hadde hun sorte lakksko med sløyfe. Da hun skiftet fra inne- til utetøy ble klærne hun hadde på overkroppen beholdt; to tynne bomullslag, i tillegg kledde hun på seg en tykkere hjemmestrikket ullgenser under regnjakken. Dette var en dag med mye regnvær og vått jordsmonn. På grunn av benprotesene som hun måtte ta av og ikke kunne benytte ute ble alt

tøyet på underkroppen byttet. På underkroppen fikk hun dermed på seg en tynn bomullsstrømpebukse (en som var sydd inn under benstumpene og silikonen som beskytter den) og en tykkere ullbukse over. Over dette ble det tredd på en utebukse som skulle være vann og vindtett, og en tovet ullpadding ble plassert mellom under- og ytterbuksen. Ytterbuksen var spesialtilpasset til Trine; kjøpt ferdiglaget i butikk, men levert til Fjellrypa systue som sydde den inn under benstumpene og forsterket den med ekstra stoff nederst i bena.

Trine hadde to sett med bekledning til underkroppen: Ett sett som hun brukte når hun hadde på benprotesene og ett til bruk uten benprotesene. Når hun ikke hadde benproteser på kunne hun heller ikke ha sko på. Tøyet på overkroppen var det samme, proteser eller ikke, og der kunne hun bruke det samme som de andre barna i barnehagen. Noe av tøyet hennes måtte spesialsys eller tilpasses, mens andre ting kunne kjøpes ferdig i butikken. På bena derimot, brukte hun korte eller lange stømpebukser alt ettersom hun hadde protesebena på eller ikke. Alle strømpebuksene hun hadde, med eller uten ben, var laget av bomull. Dette ble brukt som det innerste laget. Mellomlaget når hun kledde på seg for utelek, var derimot i ull, både på over- og underkropp.

Fordi hun byttet mellom bruk av benprotesene og ikke bruk av benproteser førte det til at hun hadde en mye større garderobe i barnehagen enn de andre barna. Dette fordi det var to sett med tøy som måtte oppbevares, i tillegg til mange ekstra par med skift fordi hun, etter utelek, ble fortere og mer våt enn de andre barna. Hennes garderobe var derfor lokalisert på en av sidene av garderoberammen hvor det var plassert ekstra knagger på veggen med plass til ute-tøy, jakke og bukser. Hun hadde også flere kurver med oppbevaring av strømpebukser, truser, gensere etc. Det var også oppheng til egne poser til protesebena og til det våte yttertøyet hennes.

Det var veldig synlig at Trine manglet nederste del av bena sine, uansett bekledning. Strømpebuksen hang løst rundt benprotesene, og i utebekledningen uten proteser hvor benklærne var spesialtilpasset var det også veldig synlig. Det manglende lemmet var imidlertid ikke så tydelig når jeg møtte Solfrid, som hadde amputert venstre arm over skulderleddet. Da jeg møtte Solfrid etter en arbeidsdag utenfor huset hennes, hadde hun på seg en sort tettsittende bukse, en hvit høyhalset genser med en grå cape/poncho over og sorte lakksko. Hun hadde på briller og var sminket.

Solfrid var ikke like hemmet av sitt handikap i aktive utendørs aktiviteter som Trine var, både på grunn av amputasjonen av en arm versus to ben og på grunn av aktivitetsnivå og lek. Hennes utfordring lå i det å bekle en manglende arm og en mindre funksjonell hofte. Aktive utendørs aktiviteter kan dermed sies å være mindre vanskelig for henne, bekledningsmessig. Solfrids utfordring var friluftsbekledning med mange glidelåser og borrelåser som var vanskelige å åpne og lukke med én arm, mens Trines utfordring lå i å få tak i tøy som var varmt, tørt og pustende nok i forhold til å bedrive aktiviteter som stort sett foregikk sittende rolig i rullestol eller aktivt på våt og kald bakke. Årstid i form av vær og temperatur var en utfordring for informantene, men også *anledning* i form av ulikt tøy til ulik bruk – selskap, høytid, uteaktivitet og lignende bød på utfordringer. Dette skal vi komme inn på senere.

3.2.2 Tilpasninger og ferdigtøy

Tilpasning av tøy kan generelt sett gjøres i hjemmet dersom tilstrekkelig kunnskap og utstyr er tilgjengelig for den som skal gjøre det. Likevel er det store forskjeller på hvor komplisert et slikt arbeid med tilpasning av tøy er. Ute-tøy ble av de involvert i studien ansett som det som var vanskeligst å gjøre noe med på egenhånd fordi det innebar større søm- og syteknisk kunnskap, samt kunnskap om bruk av materialer til krevende vær- og temperaturforhold og varierende underlag. Tilpasningene av utebekledning ble derfor stort sett gjort utenfor hjem-

met, på ulike systuer, mens noen av de mindre krevende tilpasningene og reparasjonene av tøy til innebruk eller tøy under yttertøy ble gjort hjemme.

Moren til Trine startet med å tilpasse klærne hennes etter at hun mistet bena sine. Dette var før de fant frem til samarbeidet med Fjellrypa systue. Hun knøt sammen eller festet strikk i strømpebuksene på vranga og vregte dem slik at de passet på lengden. Da ble resten av buksebenet liggende på innsiden av strømpebuksen, langs benstumpen til Trine. Dette var ikke ulikt kvinnen med den amputerte armen, Solfrid. Hennes enkleste måte å tilpasse det ferdiglagede tøyet til den amputerte venstrearmen var å vrenge genserermene og legge de langs torsoen på venstre side. Dette ble ikke gjort på jakkene, da det ble for mange lag å brette på innsiden. Ermet i ytterjakkene, det være seg til friluft, hverdags eller pent bruk ble ikke fjernet og omsydd, men lagt ned i eller sydd fast på innsiden av lommen i siden av livet.

Det aller meste av tøyet til både Solfrid og Trine ble kjøpt som ferdige produkter i butikk, med fastlagt mønster, farge, størrelser og passform. Noe av tøyet ble brukt uten endringer, mens annet ble det foretatt spesialtilpasninger på. Et fåtall av plaggene ble i sin helhet spesiallaget til bruker fra systuer og/eller designer. Etter at Trines familie kom i kontakt med Fjellrypas systue ble alle hennes strømpebukser og bukser både til inne og utebruk sydd om slik at de satt formsydd til stumpene på hvert ben. I tillegg hadde Trine en bestemor som strikket ulltøy til henne og broren. Blant annet hadde hun strikket en ullbukse tilpasset bena uten proteser og en ullgenser som Trine brukte som et mellomlag mellom utebukse og strømpebukse. Hun hadde også strikket og tovet en U-formet «padding» som Trine brukte for å holde varmen på rumpa og nedover lårene når hun satt ute i kaldt og vått vær.

Tøyet Trine hadde på når hun brukte proteser ble stort sett kjøpt ferdiglaget i butikk, med unntak av noen spesiellagede bukser hun hadde fått av Fjellrypa. Disse bomullsbuskene hadde påsydde skinnlapper, to på hvert ben, for å forsterke stoffet mot slitasje fra benprotesene der det var mest skruer og metall. Bildet nedenfor viser helt tydelig hvor Trines slitasjepunkter fra protesene var. Dette ville nok endre seg når protesene hennes, om noen år fikk «kosmetikk» hele veien, i og med at metallet, ventiler og skruer da ville bli dekket. Også gummistøvlene hadde blitt endret. De hadde, på Sophies Minde Ortopedi AS⁶, tilpasset støvlene ved å legge inn en glidelås fra bunn til topp bak på skoene slik at det skulle være lettere å ta av og på seg støvlene med proteseben.

⁶ Totalleverandør av ortopediske hjelpemidler til hele Norge. Holder til ved Aker Sykehus, Oslo.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Utebuksene hun brukte når hun ikke hadde på proteser var spesialtilpasset eller også i sin helhet spesiallaget til Trine av Fjellrypa. På buksene til bruk uten proteser ble buksene sydd opp og forsterket under stumpene. Det er buksene til bruk ute, uten proteser, som var mest utfordrende både å bruke og å lage fordi det ble så mye direkte slitasje på buksene gjennom subbingen av stumpene i bakken. Spesielt ute i regntungt vær og snø, men også på asfalt og annet ulendt og røft terreng. Buksene avbildet nedenfor var to av buksene Trine hadde fått spesialdesignet og laget til seg av Fjellrypa systue.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Den bekleddingen som ikke hadde behov for tilpasning var det aller meste tøyet Trine hadde på overkroppen, både når hun brukte proteser og satt i vogna. Allikevel ble det ekstra slitasje på jakkene; de fikk mer «juling» fordi hun krabbet og krøp og måtte derfor byttes ut ofte. Truser, sokker, gensere og kjoler kunne også kjøpes og brukes uten å endres. Strømpebukserne som ble brukt uten protese måtte alle sys nederst under stumpene, men strømpebukser til benprotesene hadde ikke behov for endringer. Foreldrene kjøpte også inn vanlige sykkelhansker/sportshansker som Trine brukte ute når hun beveget seg rundt på stubbene sine, men også disse ble fort slitte og var vanskelig å sy eller tilpasse bedre enn de som ble kjøpt inn. Disse hanskene, og andre ting, slik som strømpebukser, ble derfor ansett som forbruksvare og hyppig innkjøpt av familien.

Solfrid forsøkte å finne bekledding som ikke trengte noen form for spesialtilpasning. Hun var derfor stadig på jakt etter klesplagg som var funksjonelle til hennes kropp, men som hun samtidig syntes så bra ut i forhold til den anledningen hun skulle bruke tøyet. I den sammenheng hadde hun funnet ut at caper, ponchoer og sjal som kunne brukes utenpå singlet, t-skjorter eller gensere med eller uten høy hals fungerte fint for henne. Det dekket til armen og hang fint rundt kroppen. Disse plaggene utenpå var nokså løstsittende, så for henne var det desto viktigere å bruke tøy til resten av kroppen som var ettersittende. Dette gjorde hun for å unngå å fremstå som, det hun kalte «bomsete».

Solfrid var altså opptatt av å finne klesplagg som hun ikke trengte å spesialtilpasse, men som et supplement hadde hun funnet frem til en systue i nærheten som gjorde de tilpasningene som var nødvendige. I tillegg hadde hun innledet et samarbeid med en kjent norsk designer som designet plagg til henne som kunne brukes hovedsakelig i sosiale anledninger. Disse plaggene la vekt på å skjule hennes manglende arm, gjennom designmessige løsninger, etter ønske fra Solfrid selv. Her ble det ofte brukt asymmetri i selve plagget, gjort for eksempel gjennom draperinger av tekstiler. Et eksempel på dette er kjolen avbildet nedenfor. De plaggene som ble spesialdesignet for henne var kostbare, og hun pekte selv på at dette var ikke noe hun kunne drive med hele tiden. Likevel anså hun dette som holdbare plagg hun kunne bruke ved flere anledninger, og som hun følte seg komfortabel i.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Solfrid var opptatt av *representasjon*, selv om dette ikke var et ord hun selv brukte. Hun holdt stadig foredrag og møtte mange nye mennesker i forbindelse med jobben sin og var opptatt av hvordan hun fremsto og kledde seg i slike situasjoner. I disse anledningene brukte hun i stor grad nøytrale farger; beige, sort og grått, og vektla at klærne skulle passe sammen. Hun kjøpte ikke inn tøy på impuls, men lette etter spesielle plagg som hadde de kvalitetene hun kikket etter; et nøytralt, estetisk fint og brukervennlig antrekk som ikke la vekt på og umiddelbart avslørte den manglende armen. Hun brukte derfor mye tid og penger på å finne klesplagg som fungerte for henne i hennes hverdag.

3.2.3 Problemområder

Felles for bekleddingen til informantene var den manglende tilpasningen av konfeksjonsklær til deres individuelle handikap. Dette er det vanskelig å lage standardløsninger for, da det nettopp varier så mye hva, hvor og hvordan deres problemområder er, i forhold til bekledding. For Trine var slitasje et hovedproblem, mens dette ikke var et problem for Solfrid. Solfrids utfordring med hensyn til bekledding gjaldt uansett bekledding i forhold til anledning, årstid, vær og temperatur, mens Trines utfordring mht klær og slitasje økte avhengig av nettopp de samme variablene. Jo kaldere og våtere det var, jo vanskeligere var det for Trine å finne en passende og funksjonell bekledding. Dette gjaldt spesielt utebkleddingen. I forhold til slitasje var det især underlaget hun satt og beveget seg på som var avgjørende, mens i forhold til kulde og fuktighet var det utfordrende å finne klær som holdt henne varm og tørr på samme tid. Bildet nedenfor illustrerer dette fint.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Slitasje

Hensynet til slitasje er utfordrende for mange handikappede når det gjelder uteklær, og spesielt utfordrende er det å få klær som er spesialtilpasset når man mangler armer og ben. I utebkleddingen var det viktig for de som var involvert i vår studie at klærne var varme og tørre. Hadde de klær som ikke fungerte i friluftaktivitetene de bedrev begrenset det deres aktiviteter. Sophies Minde Ortopedi AS fortalte i en telefonsamtale med Fjellrypa at de fikk mange henvendelser om klær og at det spesielt var yttertøy på vinteren som var etterspurt. Dette gjenspeilet Fjellrypas spesialområde, og det systemet har tilbydd av spesialbkledding både til Trine og Solfrid. Spesielt for Trine som var liten og fortsatt hadde mest fokus på lek og akti-

viteter som foregikk på bakken var dette tøyet utfordrende. Dette ble veldig tydelig under feltarbeidet i barnehagen.

Trine beveget seg mye når de var ute, men all bevegelse foregikk naturlig nok rett på buksen uten sko som normalt sett tar for mye av den ulendte og harde bakken de beveger seg på. Den første delen av uteleken foregikk utendørs på barnehagens lekeområder. Der satt hun stort sett på rumpa og stod på stumpene i og rett utenfor sandkassa og lekte med sand og vann. Dette førte til at hun satt og delvis sto på stumpene i vann og søle (se bildet ovenfor). Når vi gikk på tur etterpå satt hun i kjelken sin den første delen og etterpå gikk hun på den fuktige jorden på utsiden av barnehagen og akte seg frem og tilbake, og opp og ned på en snekret sitteplass rundt en leirplass. Der akte hun seg rundt. Når vi kom tilbake igjen til barnehagen så satt hun bakpå en lekesykkel, og satt og sto og lekte oppå en større snøhaug. Vi satt også ute og spiste lunsjen vår.

Alt ettersom hva hun lekte med ble det ulik belastning på tøyet. Noe på rompa når hun satt å lekte i søla og beveget seg opp og ned på stumpene, når hun ålte seg framover og «bumpet» hvor hun brukte hendene og hoppet fremover, når hun skiftet mellom stående og sittende posisjon og når hun ålte seg fremover på sitteplanken med hendene. Det var ikke tvil om at nesten uansett hva Trine gjorde når hun var i aktivitet, så var det noe som ble slitt i klærne. Moren til Trine fortalte at slitasjen på klærne til Trine var ekstra stor i forhold til slitasjen på tøyet til broren hennes. I tillegg ble tøyet slitt på en helt annen måte. Der tøyet hans sakte ble slitt på knær og andre steder og tøyet ble tynnere og tynnere før det gikk hull, ble det hull med en gang i Trines tøy. Dette gjaldt både med og uten proteser.

Moren fortalte og viste under garderobestudien at det var viktig at protesene satt skikkelig øverst på lårene for og ikke å slite hull i bukser og strømpebukser. Dette hadde de forsøkt å tilpasse ved å teipe øverste delen av protesen. I tillegg ble tøyet slitt og ødelagt i av og på-kledningssituasjoner hjemme og i barnehagen. Slik som trusene hennes som det ble hull i da de ble dratt over metallprotesene. Kort oppsummert var slitasjepunktene til Trine på knær med protese og stumpene uten protese, på innsiden av hendene og nederst på anklene hvor metallet gnisset inntil. Også øverst på protesene, mot skrittet, gnisset protesene mot strømpebukser og truser, noe som skaper hull. Strømpebuksene hadde Trine i 3-4 uker før de måtte kjøpe nytt. Det ble sett på som en forbruksvare som måtte erstattes ofte. Det var liten tvil om at slitasje var et stort problem for Trines bekledning.

Varm og tørr

Trine måtte gå inn en stund før de andre barna i barnehagen den dagen feltarbeidet ble gjort. Hun var våt på bena helt inn til silikonet som dekket restene av bena hennes. Det var helt tydelig at bekledningen hennes ikke holdt fuktigheten ute i forhold til hennes bevegelsesmønster og de fysiske omgivelsene hun omgikk seg med utenfor. Dette førte altså til at Trine ble kald og våt og ba om å få være inne, mens de andre barna lekte ute. Assistenten til Trine i barnehagen ønsket seg en utebukse som både holdt fuktighet ute og var varm nok, i tillegg til at den skulle puste, uten at den ble altfor tykk. På vinteren når de lekte i snøen synes assistenten at hun burde hatt en helt vanntett bukse på seg. En ordentlig tett regnbukse ville fylt denne funksjonen, men da ble ikke kravet om at buksen skulle være pustende og varm nok oppfylt. Barnehageassistenten måtte derfor på daglig basis velge mellom å kle henne varmt eller å kle henne i tøy som holdt henne helt tørr. Dette var en stor utfordring for henne, fortalte hun.

I tillegg fortalte assistenten at hennes erfaring med Trines bekledning var at det var viktig at tøyet satt godt etter og ikke ble for stort, hverken på under- eller overkropp. Dette ble tydelig under feltarbeidet da buksen til Trine stadig måtte dras opp og jakken ned over rumpen av de barnehageansatte. Ble ikke dette gjort hadde Trine en glipe mellom rygg og rumpe som førte til at hun både ble kald og våt. Passformen på tøyet var også viktig i forhold til at det kunne

hindre hennes bevegelser på bakken og inn og ut av rullestolen. Hadde hun for store bukser på seg så klarte hun ikke selv å ake seg inn og ut, og opp og ned, samt å bevege seg på bakken på bare stumpene. Tøy uten riktig størrelse og passform ble derfor potensielt en hindring for hennes bevegelser og gjorde henne mer avhengig av hjelp. Trine var veldig mobil og selvgående, og det var viktig for henne å klare seg mest mulig selv. Større tøy som ikke satt skikkelig førte også til at hun blir mer kald og våt, og kunne også føre til mer sykdom.

Moren til Trine fortalte under garderobestudien Trine vært masse syk med forkjølelse og hatt flere runder med lungebetennelse da de ikke tidligere (før denne sesongen) hadde hatt tøy som var varmt og vanntett nok så hadde. I denne vintersesongen derimot hadde hun holdt seg frisk. Det takket hun Fjellrypa for, som hadde spesiallaget utetøy til Trine som var fôret. De hadde likevel ikke laget bekledningen Trine hadde på seg feltarbeidsdagen, det var en ferdigkjøpt regnbukse som var tilpasset til Trine (sydd opp og forsterket under benstumpen). Faren til Trine delte bekymringen over manglende tøy som var vanntett og var opptatt av at hun skulle kunne sitte like mye på bakken og i vanndammen som de andre barna. Han hadde derfor fått tak i en leverandør som skulle prøve å sy opp en prøve på en bukse i vadestoff for å se om det holdt vannet ute.

Åpne og lukkemekanismer, av og påkledning

Å holde seg varm og tørr var ikke en like stor utfordring for Solfrid som for Trine, og her spilte det nok en stor rolle at hun kunne bruke sko og at hennes uteaktiviteter ikke foregikk på bakken, slik som Trine. Å holde seg varm var likevel en utfordring på lik linje med Trine, og det løste hun i friluftssammenheng med å kle på seg nok under jakken. I hverdagspåkledningen hadde hun fått sin designer til å sy på et tykkere fôr under en av capene sine, slik at dette ble benyttet som vinterkåpe fremfor en «vanlig» vinterkåpe. Hun fortalte at hun derfor kunne slutte å bruke kåpe som avdekket den manglende armen.

Til gjengjeld var det for Solfrid et problem med for mye tekstil i denne vinterkåpen som hekket seg opp og var i veien, for eksempel ved bilkjøring. Når hun brukte en vanlig genser eller jakke med ermer hendte det ikke sjelden at den venstre armen som hang løst eller var festet i jakkelommen, uten noen arm å fylle i, hang seg opp i blant annet dørklinker og håndtak. Hun foretrakk dermed å bruke klesplagg hvor det ikke var så mye ekstra tekstil og deler som kunne henge seg fast. Dette fortalte også en av kvinnene, Ulla, som fylte ut Fjellrypas spørreskjema⁷. Hun hadde dysmeli og manglet både armer og ben, derfor var det problematisk med bekledning som ikke var tilpasset henne og som hadde dårlig passform. Klærne endte opp med å være i veien for hennes bevegelser fordi det rett og slett var for mye stoff.

For Solfrid var åpne og lukkemekanismene i av og påkledningssituasjonen et hovedproblemområde. Knapper, lommer, glidelåser, hemper, skolisser og borrelåser i hennes hverdags- og friluftsbekledning la beslag på mye tid og frustrasjon. Disse funksjonene var spesielt problematiske fordi hun ikke hadde muligheten til å bruke begge hendene. Dette vil være relevant både for armamputerte og ved muskel eller leddstivhet. I samtalen med Sophies Minde Ortopedi AS ble dette karakterisert som *grepstilpasning* som gjaldt plagg hvor det knyttet seg spesielle utfordringer til jakker og skjorteermer. Solfrid synets det i tillegg var krevende med bukseknapper, hemper på BH stropper, borrelåser og glidelåser i friluftsbekledning hvor disse funksjonene var spesielt tilstedeværende. For Solfrid var det derfor ønskelig med funksjoner og løsninger som lettet disse av og påkledningssituasjonene. Dette var problemer som gikk på tvers av bestemte anledninger, årstider, vær og temperatur.

⁷ Se delen om markedsundersøkelse nedenfor

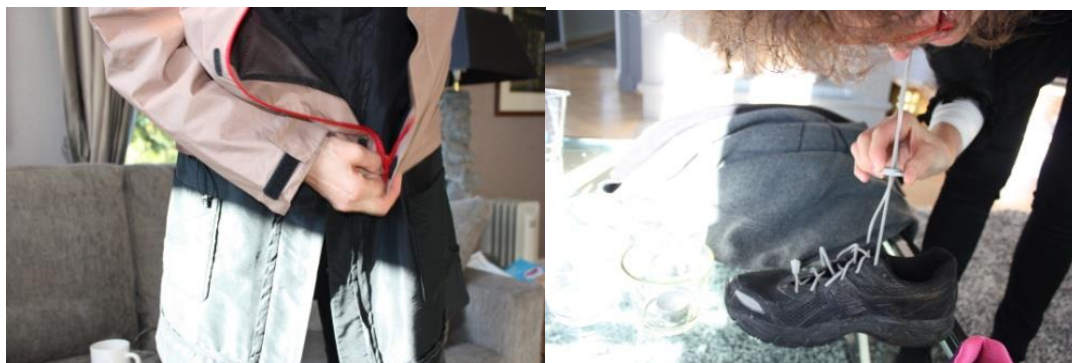

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Det samme gjaldt bruk av proteser og ulik problematikk som gjaldt benstumper etter amputasjoner. Flere av de involverte i studien var utsatt for slitasje på knærne, men mange fant det også vanskelig å bruke dem da det enten var uhensiktsmessig for dem; manglet praktisk funksjon for eksempel ved armprotese som kun hang der og ga symmetri til torso, eller gjorde vondt å benytte blant annet pga fantomsmerter. utfordringene og problemområdene var mange og varierte, og ønsket for stoffkvalitet viste dette. En mann med amputert ben som satt i rullestol, som svarte på spørreskjemaet, lette etter en bukse med et glatt stoff på innsiden slik at det ble lettere for han å kle av og på seg buksene, mens kvinnen i vår studie, Solfrid, ønsket seg tyngre stoffer som holdt seg på plass over skuldrene.

3.2.4 Orienterer seg i et ikke-eksisterende marked

Et annet fellestrekk var utfordringen med å orientere seg i markedet. Både Trines mamma og Solfrid fortalte om det problematiske ved overgangen til å måtte kle en handikappet kropp uten å møte noe støtteapparat eller informasjon som kunne gjøre overgangen enklere for dem. Hverken i møtet med NAV eller Sophies Minde Ortopedi AS var det informasjon om hvor man kunne henvende seg for spesialtilpassede klær og systuer som kunne hjelpe til med det.

Grensen mellom det som ble oppfattet som hjelpemidler, som man kunne få støtte til via NAV og utformet på Sophies Minde Ortopedi AS, og spesialtilpassede klær var flytende. Det ble gitt hjelp og støtte til utforming av eksempelvis rullestol, proteser, varmepose og varmekvoter, men ikke til tilpasset bekledning som ikke var mulig å kjøpe ferdig i butikk. På mange måter kan klær, riktig tilpasset brukeren, fungere som et hjelpemiddel i hverdagen for de handikappede. Likevel var ikke hverdagsbekledning et felt som var regnet som et hjelpemiddel eller kategorisert som et ortopedisk område. Som eksempel på dette gis det støtte til utforming av en fotseng, såleinnlegg i sko, men ikke til selve skoen fotsengen skal ligge i.

Trines familie hadde selv fått ordnet tilskudd fra NAV til utforming av et grunnmønster og Fjellrypa tok kontakt med NAV og stilte spørsmål om hvilke som sto oppført på listen over systuer som var godkjent for å kunne utforme grunnmønstre. Fjellrypa påpekte da at listen ikke var revidert siden 2003 og på manglende tilbud fra NAV som knyttet seg til kursing for systuer som ønsket å bli godkjent. Fjellrypa systue dokumenterte kompetanse og ble godkjent etter søknad i juni 2012. Problemet var at grunnmønsteret til ett plagg til en fireåring ikke holdt lenge fordi hun stadig vokste. De måtte dermed stadig søke om midler til grunnstøtte for et slikt mønster, og det dekket kun ett plagg av gangen. Solfrid hadde fått med seg at det var mulig å få en månedlig grunnstønning til ekstrautgifter til slitasje på klær og sengetøy⁸, men ikke at det for eksempel var mulig å få tilskudd til et grunnmønster. Dette ble derfor ikke benyttet av henne.

⁸ <https://www.nav.no/Helse/Grunn-+og+hjelpst%C3%B8nad/Grunnst%C3%B8nad>

Utfordringene med slitasje, klær som ikke var tilpasset hvert enkelt handikap, varme nok, pustende og vanntette var dermed utfordringer informantene selv måtte løse, både økonomisk og utviklingsmessig. Dermed satt brukerne med ansvaret og jobben med å orientere seg i et marked som tilsynelatende var ikke-eksisterende. I tillegg var flere av tilbyderne som NAV hadde i systemet over godkjente systuer ikke lenger i markedet, samt at ulike tolkninger av regelverket fra saksbehandlere innad i NAV førte til at det var knyttet stor usikkerhet rundt tilskudd til for eksempel utforming av grunnmønster. Én av ergoterapeutene ved Sophies Minde Ortopedi AS etterlyste mer informasjon som de kunne gi videre til sine pasienter. Det syntes således som at både nye brukere og støtteapparat var lite orientert i dette markedet.

Både Trines familie og Solfrid fortalte om en endring i tanke- og handlesett når det gjaldt innkjøp av klær og utstyr, før og etter handikappet. I det hele tatt ble de fleste innkjøp av klær og utstyr sjelden gjort på impuls og begge brukte tid, krefter og penger for å orientere seg i markedet og gå til innkjøp av det mest funksjonelle og estetiske de fant. Flere av respondentene i spørreskjema og involverte i studien ønsket seg mer rause støtteordninger og midler til å dekke ekstra utgifter til klær og sko. De ønsket seg også mer informasjon i møtet med støtteapparatet og å bruke mindre tid på å orientere seg i markedet for alt de trengte ved endret livssituasjon. Slik det var nå var det ofte tilfeldig hvor tipsene og rådene kom fra, de lærte ved å lytte til andres erfaringer og å lete mye selv. Videre fra dette forteller både Trines familie og Solfrid at det har vært og fortsatt var en prosess hvor de måtte finne ut av ting på egenhånd. Dette foregikk gjennom erfaring; prøving og feiling, og gjennom å se på hva som fungerte og ikke fungerte best for dem selv. Likevel var det en lang vei å gå for å finne ut av hva som skulle til for at det passet dem og deres handikap. Dette gikk på momenter av teknisk-funksjonell art så vel som det estetisk-funksjonelle i plaggene som ble benyttet. Det skal vi se nærmere på nå.

3.3 Hva skal til for at det passer?

3.3.1 Funksjonelt, estetisk og teknisk – må man velge?

Teknisk funksjonalitet adresserer de fleste aspektene rundt bekledning som ble tatt opp i forrige avsnitt; bekledning i forhold til de praktiske og tekniske utfordringene i å ha en handikappet kropp. Det estetisk funksjonelle adresserer både det estetiske ved bekledningen og de sosiokulturelle forutsetningene som kort har vært nevnt i litteraturen og teksten til nå uten videre utdyping. Denne delen vil ta opp disse aspektene i relasjon til hverandre og spørre hva skal til for at det passer, og er det slik at man som handikappet faktisk må velge?

Bekledning som svarte til utfordringene med slitasje, tilpasning til hvert enkelt handikap, klær som var varme, pustende og vanntette knyttet seg mye til utfordringene som Trine møtte i sine aktiviteter utendørs. De innebar som oftest ikke et valg mellom det estetiske eller det teknisk-funksjonelle, men heller hva som best egnet seg i forhold til dagens vær og temperatur. Moren til Trine fortalte at det likevel var viktig for henne at Trine, til tross for sitt handikap skulle være som alle andre og dermed også ha klær som alle andre. For moren innebar dette å kle henne i klær som hun karakteriserte som typisk jentete. Hun var opptatt av at jenter likte å pynte seg, og at det skulle også Trine få lov til å gjøre. Dette medførte bruk av farger som rosa, motiver på klærne som rosa Hello Kitty figurer og dyr, bruk av strikker og smykker og lignende. I garderoben til Trine var det veldig mye rosa og lilla, flere kjoler som hang og var plassert i trådkurver under.

Moren fortalte at ettersom Trine ble større synes hun det var stadig mer morsomt med klær og farger og moren ga henne både rom og oppmuntring til å bestemme bekledning selv. Hun fortalte at hun gjerne kunne ha henne med i klesbutikker hvor Trine selv gikk rundt og plukket ting hun synes var fint. Det var tydelig at moren synes dette var en positiv ting. Moren til Trine fortalte at hun synes det var vanskelig og ikke kunne dra inn i en hvilken som helst

butikk og kjøpe tøy til Trine ut ifra den forutsetningen at hun synes det var fint, søtt og kult. I den anledning identifiserte Trines mor en endringsprosess fra kun å gjøre innkjøpsvalg på basis av anledning, størrelse og utseende til å være primært fokusert på passform, tekstil og bekleddingens hensiktsmessighet i relasjon til Trines handicap. Hun karakteriserte dette som en personlig rasjonaliseringsprosess i forhold til å gjøre veloverveide valg i en innkjøpssituasjon. Utfordringer med innkjøp av tøy og utstyr, og de diskusjonene som foregår beskriver moren slik:

Nei, det er jo noen ganger du liksom tenker at du skulle ønske at ting var annerledes. At du ikke måtte tenke så veldig på, at du kunne brukt klær som du har lyst til å kjøpe. For eksempel at du kan kjøpe en hvilken som helst bukse. Og sko. Uten å måtte tenke på det og det produktet. Det er liksom sånn, det, på første var jeg veldig den der problemstillingen på en måte og er det noe jeg har lyst på så tenker jeg på i ettertid at; Nei, det går jo ikke.. Det passer ikke. (...) Ja, for liksom åh den har jeg lyst på, nei, det kan jeg ikke. Det går ikke. Også må du begynne på nytt for da går ikke det. Så den runden har jeg vært mange ganger i butikken, liksom du kan finne et produkt på et klesstativ som du «åh, den hadde vært fin, den passer så godt» også kan du tenke; ok, passer? Går den? Så det er nesten sånn ned i kjellern; Ånei! Også må du tenke løsninger. Den har vi gått på mange ganger. Det var veldig sånn på første frem til vi blir såpass sikre som vi er nå liksom, at vi har lært av det, men det har vi vært noen runder på.

Solfrid gjenkjenner en lignende prosess i innkjøpssituasjonen etter at hun mistet armen sin. Hun fortalte at noe av det første hun gjorde etter at hun kom hjem fra sykehuset etter ulykken var å kaste masse av tøyen hun hadde til overkroppen, bortsett fra basisgarderoben (t-skjorter, singletter osv). Det var ikke lenger funksjonelt. Kåper sluttet hun også etter hvert å bruke og erstattet med caper og ponchoer som ikke umiddelbart «avslørte» den manglende armen. I det store og hele var alt tøyen som ble innkjøpt av Solfrid målt og testet ut i fra å mangle en arm; sko, med skolisser som var enkle å knyte, åpne og lukke funksjonen i plagget, overdelene som skjulte eller avslørte den manglende armen og lignende. Solfrid mente at det var vel så viktig å ha tøy som så fint ut i hennes øyne og som forhåpentligvis også andre syntes så bra ut, som å ha tøy som først og fremst var funksjonelt og i hennes øyne mindre pent. Her uttaler Solfrid ganske klart hva som var viktig for henne i bekleddingen i forhold til sitt handicap:

Det som er viktig med klær er jo at man vil jo se lekker og sexy ut, sånn at jeg har ikke behov for å skjule hele kroppen min. Ikke sant? Eh, altså det kan godt sitte etter der det skal sitte etter, også skal det henge er hvor det skal henge. Så det er jo derfor jeg må ha spesialtilpassede klær, faktisk. For jeg kunne godt gått med sånne svære kjortler og sjal og sånn men det er jo ikke bra, holdt jeg på å si. [...] Fordi hvis jeg bare har ett svært sjal eller en svær diger kjole så er det liksom, det blir så bomsete. Og da føler jeg meg ikke så fin. Ikke sant.

Solfrid beskriver her noen kvaliteter ved hennes bekledding som både var estetisk funderte og funksjonelle i forhold til hennes egne kriterier for funksjonell bekledding. Som tidligere nevnt var Solfrid opptatt av representative klær, nettopp på grunn av den mer offentlige delen av jobben sin. Det som var viktig for Solfrid ble speilet ut i fra det, og ikke ut i fra friheten til å bedrive all slags aktivitet under all slags vær, som det kan sies å være for Trine. I dette var det viktig for Solfrid å distansere seg fra det hun betegner som en «bomsete» bekledding, og heller gå i tøy som gjorde at hun følte seg vel foran et begrenset utvalg nye mennesker på fest og foran 150-1000 ukjente mennesker under et foredrag. For henne var dette vel så funksjonell bekledding som tøy som holdt vann og kulde ute. Likevel var ikke det tekniske ved plaggene hun valgte helt fraværende. Blant annet var det viktig for henne med åpne og lukkeme-kanismer i tøyen tilpasset et etthåndsgrep.

I dette er en fremtredende komponent i Solfrids bekledning det estetiske aspektet, og dette synes også å være viktig i Trines bekledning. Spesielt i forhold til å kle seg pent og «typisk jentete» som moren til Trine fremhevet. Barnehageassistenten til Trine fortalte at det blant annet var viktig for Trine å få skryt når hun hadde pyntet seg og hun sa ofte til de barnehageansatte «Se så fin jeg er!» og forventet å få skryt for antrekkene sine når hun kom i barnehagen om morgenen.

Dilemmaet mellom det estetiske og funksjonelle i bekledningen i en hverdagssituasjon illustreres fint i en historie fortalt av Trines barnehageassistent. En dag de skulle gå ut på tur med barnehagen noen uker tidligere ville Trine absolutt ha på seg protesebena, som hun ellers ikke var spesielt glad i å gå med, og en ny rød turbukse. Da Trine ikke var stødig nok på protesebena til å gå lengre turer i ulendt terreng pleide hun vanligvis å sitte uten protesebenene på en spesialkjelke med hjul for lettere å komme seg frem i terrenget. Da kunne hun ikke benyttet den røde turbuksen som ikke var tilpasset Trine uten protesebena. Likevel var det viktig for henne å ha på seg den røde turbuxsa og dermed protesene akkurat den dagen. Barnehageassistenten var helt sikker på at det var fordi hun ville ha på seg den røde turbuksen at det var så viktig for henne å ha på bena på tur. Dette fikk hun lov til av assistenten, men som et resultat ble turen inaktiv for Trine da hun ikke mestret benprotesene så godt ute i terrenget og ble sittende mye i ro mens de andre barna lekte. Med denne erfaringen ble det bestemt at hun ikke skulle ha protesebena på tur noe mer, da hun var mye mer aktiv uten. Barnehageassistenten skildret med dette resultatet av et dilemma mellom estetikk og funksjon. Hun visste at det antakeligvis ville få konsekvenser for turens helhetsopplevelse for Trine, men måtte la henne få velge bort funksjonalitet i dette tilfellet.

Fjellrypas tøy som ble spesialutviklet til Trine var ment å dekke både det estetiske og det teknisk-funksjonelle i plaggene de spesiallaget til Trine. De hadde derfor inkorporert løsninger som var utviklet på bakgrunn av Trines families tilbakemeldinger på hennes eksisterende tøy. Fjellrypa hadde laget flere av plaggene hennes med ulike motiver, påsydde lapper, farger og stoffer som var ment å appellere til en liten jente. En av utebuksene hennes som var spesielt sydd, hadde lapper med hjerte og dyr på, for eksempel et tusenben i rødt, rosa og hvitt med sløyfe i håret, som er avbildet nedenfor

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

At Fjellrypa laget klærne til Trine spesielle for henne og dermed mer morsomme å ha på, var moren opptatt av. For eksempel buksen med de påsydde lappene, synes moren var stas på Trines vegne.

Mange av de tekniske og estetiske funksjonene i plagget ble på denne måten løst, men ennå var det utfordringer knyttet til tekstilkvaliteten med hensyn til punktslitasje, vanntetthet og pusteevne, samt noe på passform. En av de uløste utfordringene gjaldt også Trines kroppslige vekst som er vanlig for en jente i hennes alder. Solfrids kompromiss mellom teknisk funksjonelle og estetisk funksjonelle plagg var ikke like omfattende som Trines. Hennes utfordringer var knyttet mer til den estetiske biten med å inkorporere en manglende arm i en relativt representativ garderobe. Istedenfor å fokusere på mange spesialtilpassede og spesialdesignede plagg, hadde Solfrid brukt tid på å finne plagg som kunne kjøpes ferdiglaget i butikk og som tilfredstilte hennes krav til og ønsker om bekledding.

Å finne gode løsninger for på- og avkledningssituasjoner i dagliglivet var viktig for Solfrid og noe hun la stor vekt på når hun valgte klær til innkjøp. I dette var det lite rom for spontane innkjøp. Også stofftype var viktig i forhold til hvordan tøyet lå på kroppen hennes. Hun hadde blitt smalere over skuldrene etter ulykken og måtte derfor velge klær som ikke skled ned fra skuldrene. Når vi ser på diskusjonene for utvelgelsen av klær for Solfrid var det tydelig at klær ikke bare ble valgt ut i fra funksjonelle, estetiske eller tekniske kvaliteter, men at dette foregikk i en dialektisk prosess som det hadde tatt henne lang tid å lære og som fortsatt var under utvikling. Dette er veldig likt det moren til Trine beskrev som sin personlige rasjonaliseringsprosess i tilknytning til innkjøp og påkledning av Trines tøy. I tillegg brukte Trines mor klær aktivt som motivasjon og belønning. Dette skal vi se nærmere i påfølgende avsnitt.

3.3.2 Klær som motivasjon

Trine var ikke så glad i å bruke hjelpemidlene som skulle fungere som bena hennes: rullestol og benproteser. Moren brukte derfor klær og sko som motivasjon for å få henne til å bruke protesene. Hun fortalte at hun kjøpte mange sko til Trine som hun synes var fine (eller som moren fremhevet at var fine) for at hun skal ville ha på protesene slik at hun kunne bruke de nye skoene. Å trene på å bruke protesene var viktig for at Trine skulle bli vant til å gå med dem, og klær ble således brukt som motivasjon eller belønning for dette.

Intervjuer: Hun er ikke så glad i det [å bruke protesene]? Mor: Det er litt opp og ned. Det har mye med motiv på protesene og ikke minst sko. Så liksom, nye sko, og da kan det være kjempegevt med protesene, i noen uker så er det kjempemorsomt. Så sko og klær som motivasjon! Det er.. Som sagt, jeg gir jenta gjerne hundre par sko så lenge hun bruker protesene sine.»

Moren fremhevet også klær som noe som ga en spesiell status, for eksempel at hun ble «kul» dersom hun bar genseren sin på en bestemt måte (over buksen isteden for inni). Moren sa hun var opptatt av klær og at de om kvelden sammen ofte fant fram hva hun skal ha på seg dagen etter og la det klart. Trine brukte minst en time på badet med moren om morgenen for å gjøre seg klar til barnehagen, både for å få på silikon, klær og generelt stell, og i dette ble også klær brukt som motivasjon for påkledning for å lette dette arbeidet.

Trines proteser hadde ulikt motiv som dekor, en av hennes daværende benproteser var dekorert med hester øverst, med metall i det amputerte området. Det viste seg at protesene til Trine, som hun justerte eller byttet hver andre eller tredje måned hadde ulikt motiv på. Hennes aller første proteser var dekket i rosa, med Hello Kitty motiv (se bilde nedenfor). Disse mønstrene på protesene var helt tydelig noe Trine var opptatt av og glad for å vise frem. Dette var et eksempel på en del av motivering som ble gjort for å få Trine til å bruke benprotesene.

Foto: SIFO/Mari Bjerck

Heller ikke Solfrid var glad i å bruke armprotesen. Hennes begrunnelse lå i sterke fantomsmerter slik at enhver ting som strammet om den resterende benstumpen gjorde vondt. Hun begrunnet det også i det at den ikke hadde noen konkret funksjon, men bare hang der som kosmetisk fyll. Om hun skulle kle på seg med protesearmen, måtte hun først ta på klærne på armen før hun tredde på protesen og tok på resten av tøyen. Da protesearmen ikke hadde noen konkret funksjon og gjorde påkledningen vanskeligere enn nødvendig, ble det heller til at hun lot være å bruke den.

Faren til Trine fremhevet at det var viktig for foreldrene, og muligens også for Trine, at klærne hun hadde betød noe spesielt:

Ja, det er litt viktig for hennes del også ser vi at det er, at ho har noe som ikke alle andre har i klesfront og egentlig. Klær og sko og alt sånt, det er kjempeviktig for a, får a et par sko så lever a på det lenge. Så det er, nei så det er alright. S.24

Det var tydelig at klær og bekledding fikk en egen plass i det å bekle Trines handikap, enten ved å tildekke eller å tydeliggjøre handikappet. Klærne fungerte således både som motivasjon og belønning i Trines verden. Strategier for å bekle en kropp med handikap skal vi se nærmere på i neste del.

3.3.3 Tildekke eller fremheve – strategier for bekledding av handikap

Solfrid var bevisst på at hun kledde seg etter en viss strategi i forhold til sitt handikap. Enten så tildekket hun sitt handikap eller fremhevet det.

Altså, det er to strategier som jeg har på klær. Det ene er at jeg fremhever at jeg ikke har en arm og den andre strategien er å skjule at jeg ikke har en arm. Og jeg bruker begge strategiene. Og sånn som i dag så er det jo på en måte ikke det første folk ser, litt avhengig av hvordan denne her [ponchogenseren] henger, men det er lett og liksom legge inn en pute her og, når jeg går på gaten så er det ikke det folk ser. Og jeg har jo en del klær for å skjule det, for jeg bruker mye sjal. Jeg bruker ofte dressjaker som jeg bare henger her, med armene rett ned. Jeg bare henger den over. Og da skjuler jo det litt, altså det er det første. Alle ser det jo når de begynner å se litt mer etter, men det er liksom ikke.. Du kan møte ansiktet mitt uten å begynne å lete etter, jøss det er noe som mangler her.

Å kunne sjonglere mellom å fremheve eller skjule sitt handikap hadde vært en lenger prosess for Solfrid. Dette kom til uttrykk gjennom forskjellige måter å kle seg. I det store og det hele var det meste av bekleddingen hun viste fram klær som dekket til den manglende armen. For henne var det en styrke i det å vise frem en manglende arm, men dette ble ikke gjort til enhver anledning og i et hvilket som helst tøy. Dersom det var mange fremmede tilstede som ved en festlig anledning likte Solfrid å skjule den manglende armen slik at den ikke skulle bli så dominerende i møtet med nye mennesker. Likevel var den manglende armen for Solfrid blitt en del av den hun var og spesielt siden stadig flere hadde fått kjennskap til henne og hennes historie om foranledningen til handikappet.

Solfrid synes ikke lenger at hun så rar ut uten sin venstre arm, og torde derfor å kle seg i klær som fremhevet dette. Dette var spesielt tydelig i friluft- og sportstøyet hennes hvor armen ble brettet på innsiden av jakken slik at den ikke var til hindring for bevegelsene, eller i jakken hun nylig hadde fått spesiallaget på mål fra Fjellrypa. I den var ermet fraværende på den ene siden.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Hun brukte også t-skjorter som kunne brettes inn som også avslørte den manglende armen og da var det viktig at ermet var av en sånn lengde at den holdt seg på plass i aktiviteter som for eksempel jogging. Hun beholdt også jakkeermet fremme og sydde det fast i jakkelommen, både på dressjakker til representativ bruk og boblejakker til fritidsbruk.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

Å gjenopprette en viss symmetri i kroppen var viktig for Solfrid, siden den manglende armen og skulderen på venstre side gjorde kroppsformen hennes asymmetrisk. Symmetrien kunne gjenopprettes på flere måter, som Solfrid beskriver her:

Det må være sånn at jeg kan dra armen litt ut sånn (puffer til armen som er dyttet på innsiden) for da så får jeg liksom den ekstra fasongen her da og det husker jeg Cato Zahl Pedersen (armamputert) sa en gang også at det var liksom, når han tar t-skjorta inn og den bare henger rett ned, men hvis han drar den liksom ut litt sånn da så har man en følelse av å se littegranne bedre ut. Men da må du ha stoff som den ikke bare sklir inn igjen med en gang. Det må liksom kunne være litt stivt og stå litt ut. Da får man mer enn sånn en, bedre figur.

Det kunne også gjøres ved hjelp av en pute over skulderen eller ved bruk av andre plagg som dekket over den manglende armen. Asymmetrien kunne også forsterkes ved å gjøre bruk av plagg som ikke nødvendigvis avslørte den manglende armen, men som skapte symmetri gjennom bevisst bruk av asymmetri. Til dette hadde hun fått en klesdesigner til å spesialdesigne kjoler og topper. I tillegg gjorde hun mye bruk av sjal som gjorde det mindre synlig at hun manglet en arm, i tillegg til caper og ponchoer som dekket til armene. Dette gjorde at hun følte seg fin i festlige og representative anledninger, og at ikke handikappet skaffet henne unødig mye oppmerksomhet: «det er det også føler jeg meg finere da ikke sant. Når det ikke er sånn «Å, der kommer hun uten arm». Når det blir saken.»

Familien til Trine var ikke like bevisst omkring strategier for bekleddning, men var veldig klare på at det var viktig for dem og ikke fremheve, men heller tone ned annerledesheten som Trines handikap representerte. Foreldrene kledde Trine annerledes etter både anledning og aktivitet med hensikt å skjule handikappet hennes. Dette gjaldt spesielt når hun brukte proteser, hvor potensialet for å se ut som "alle andre" var mer tilstede enn dersom hun satt i rullestol uten benprotesene. Moren ønsket ikke at alle skulle se at hun hadde på benproteser og det var derfor viktig for foreldrene å kle Trine i annet enn strømpebukser når hun brukte proteser. Strømpebukser gjorde det ekstra synlig at hun brukte benproteser, da protesene ikke var dekket i såkalt "kosmetikk" men hadde stå hele veien fra benstumpene og nedover (se bilde nedenfor). Strømpebuksene ble derfor hengende løst rundt de smale stålbena. Vanligvis kledde moren Trine i løstsittende videre bukser slik at hennes handikap ikke skulle være så synlig når de for eksempel gikk på butikken.

Foto: SIFO ved Mari Bjerck

17. Mai var en annen anledning hvor det var viktig å tildekke Trines handikap, og hvor det var utfordrende å få dette til fordi det innebar bruk av kjole eller skjørt som avdekket metallet i protesebena hennes. Moren til Trine ville derfor ha noe som dekket eller ”fôret ut” protese- ne. I den anledning hadde hun kjøpt tykke leggings som hun kunne ha på utsiden av strømpe- buksen som nettopp dekket leggene der hvor metallet var synligst. Til tross for at Trine var begynt å bli mer bevisst på både klær og sin egen kropp trodde ikke foreldrene at Trine selv tenkte så mye på dette ennå, men dette var helt klart viktig for foreldrene. Som moren selv uttrykte det:

Også skal det liksom se, for det liksom sånn problematikk vi ser innimellom at klærne er for trange for du kjøper størrelsen og sånne ting, men pga [barnets navn] som bruker protesen så blir det, det skal se pent ut eller så blir det så veldig synlig at hun bruker proteser. Hun blir såpass stor så har du da fra kneet og ned som bare er ledd og da er det så veldig åpenlyst at hun er annerledes. Hun er såpass annerledes i seg sjøl tenker vi så liksom..., så det går litt på følelsen til mor og far egentlig.

Klær kunne således brukes både til å avdekke og tildekke et handikap. Det er interessant at det i dette materialet ligger et ønske om ikke å fremstilles mer annerledes enn nødvendig, samtidig som at handikappet tilsier en avhengighet av spesialklær, -utstyr og -assistanse. Det vil vi skrive mer om i det avsluttende kapittelet som oppsummerer og konkluderer materialet vi har samlet i dette prosjektet. Neste kapittel vil ta for seg markedsundersøkelsen og erfaringer fra Fjellrypas systue.

4 Markedsundersøkelse

Gjennom arbeidet med å undersøke potensialet for ”Made to Fit” finner vi ikke noe vel-etablert marked for denne type bekledning. Vi konstaterer imidlertid at noen spredte markeds tiltak, tv-program og engasjerte profiler sakte, men sikkert bidrar til å flytte vår bevissthet rundt og oppfatning av handikappede. Eksempler på dette er Lars Monsens NRK produserte TV-serie, ”Ingen grenser”, der handikappede deltok i strabasiøse friluftslivsaktiviteter. Funksjonshemmede modeller frontet Oslo City, et av hovedstadens travleste kjøpesentre, i deres vårkampanje våren 2012 under overskriften ”Tenk nytt”. Leder av Senterpartiets ungdom Sandra Konstance Nygård Borch som gjennom sin aktive medieprofil også synliggjør gruppen kortvokste.

I denne delen vil vi presentere resultater fra Fjellrypas egen markedsundersøkelse og deres erfaringer med å utvikle og teste bekledning for handikappede. For å kunne gjøre en vurdering av markedspotensialet for Made to Fit må vi først se på rammebetingelsene for handikappede knyttet til bekledning.

4.1 Rammebetingelser

Likestillingsloven, diskrimineringsloven og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven skal sikre at alle behandles likt i Norge, med mindre forskjellsbehandling har en legitim årsak. Mange handikappede er avhengig av personlige hjelpemidler for å kunne delta i ulike aktiviteter. Stønader i dagliglivet er ment å sikre at handikappede blir tildelt nødvendig hjelp som gir mulighet til å leve et normalt, integrert liv.

Det kan imidlertid være vanskelig å få tilgang til slike hjelpemidler. Grunnen kan være at det ikke er utviklet spesialtilpassede hjelpemidler for mange typer aktiviteter, kombinasjoner av handicap og aktivitet, eller av økonomiske grunner. Slike hjelpemidler kan være svært dyre. Folketrygden har ikke åpnet for støtte til hjelpemidler og proteser til trening, stimulering og aktivisering for personer over 26 år. (Tilskuddsordningen for aktivitetshjelpemidler til funksjonshemmede over 26 år innføres fra 1. juli 2014. Det vil gi flere personer over 26 år med funksjonsnedsettelse mulighet til å delta i sports- og fritidsaktiviteter). Et hjelpemiddel i folketrygdlovens forstand, er i utgangspunktet et hjelpemiddel som er egnet til direkte å avhjelpe/erstatte/kompensere for en funksjonssvikt. (jf. Trygderettens femmedlemskjennelse 03/01172). Utstyr som faller utenfor hjelpemiddelbegrepet er vanlig utrustning i hjemmet, så som vanlige møbler, brunevarer, hvitevarer, alminnelig kjøkkenutstyr og alle typer klær. En del hjelpemidler som kan kjøpes i ordinær handel ble for øvrig fjernet fra listen over hjelpemidler i forbindelse med Statsbudsjettet 2012.

Det kan gis rett til grunnstønnad dersom det eksisterer nødvendige ekstra utgifter på grunn av varig sykdom, skade eller medfødte feil og misdannelser (lyte). Med ekstra utgifter menes utgifter som friske personer ikke har. Det gis ikke grunnstønnad til engangsutgifter, men til utgifter som er stadig tilbakevendende. Herunder slitasje på tøy og sengeklær.

Det er også åpnet opp for at det kan gis stønad til utforming av et grunnmønster. Dette kan være særlig aktuelt for barn med nedsatt funksjonsevne. Må alle klærne sys etter grunnmønsteret, kan det dekkes utgifter med inntil 1/5 av grunnbeløpet (G) i folketrygden. Dersom det kun er behov for spesialsyddde klær enten til overkropp eller underkropp, kan det dekkes inntil 1/10 av grunnbeløpet til utgiftene. Det er en forutsetning for å kunne gi stønad at medlemmet, på grunn av sykdom, skade eller lyte, har en sterkt avvikende kroppsform og derfor ikke kan bruke konfeksjonssyddde klær. Den avvikende kroppsformen kan være feilstillinger i rygg, overkropp, armer eller ben, manglende armer eller ben, armer eller ben som er vesentlig kortere enn vanlig (f.eks. kortvokste) mv. Sterkt overvektige personer som for øvrig må anses som funksjonsfriske, vil ikke kunne gis stønad til anskaffelse av grunnmønster. Utgiftene må dokumenteres.

Det kreves fagkunnskap både i modellering og konstruksjon for å kunne utforme grunnmønstre til funksjonshemmede. Det er en forutsetning for å gi stønad at grunnmønsteret er utarbeidet av fagpersonell med opplæring på dette fagområdet. Nav har utarbeidet en liste over de miljøene som er godkjente til å utforme grunnmønstre. Fjellrypa systue står oppført på den listen, men har imidlertid påpekt overfor Nav at listen bør revideres. Den har, så nær som tilføyelsen av Fjellrypa systue, stått uendret siden 2009. Flere av miljøene som står oppført er ikke lenger i virksomhet og Nav arrangerer ikke lenger opplæring i konstruksjon av grunnmønstre. Til rundskrivet om grunnmønster er det også laget et vedlegg som inneholder en prisliste. Den er ikke endret siden 19.09-2003.

4.2 Markedsundersøkelse

Handikappede er ingen homogen gruppe og det vil gi Made to Fit ulike utfordringer, men er også et sterkt argument for individuell tilpassing. En funksjonshemmet person er offisielt definert som en person som får sin praktiske livsførsel vesentlig begrenset på grunn av gapet eller misforholdet mellom nedsatt funksjonsevne og miljøet/samfunnets krav. I tråd med denne definisjonen vil «funksjonshemmet» som begrep benyttes i denne delen om markedsundersøkelsen. I interesseorganisasjonenes egne tidsskrift/nettsider får vi en unison bekreftelse på at alle funksjonshemmede i utgangspunktet ønsker å være mest mulig lik "alle" andre. Med andre ord at de har mulighet til å delta mest mulig i de samme aktivitetene og kle seg mest mulig likt andre. Dette får vi også bekreftet i de intervjuene vi har gjort.

4.2.1 Markedet

Iflg SSBs Levekårsundersøkelse om helse, omsorg og sosialkontakt (2008) har en av fire som er 67 år og eldre, en av seks mellom 45 og 66 år og en av ti personer under 45 år nedsatt funksjonsevne. I alle aldersgrupper er det prosentvis flere kvinner enn menn. Tall hentet fra funksjonshemmedes egne organisasjoner sier at 479.000 mennesker under 67 år er funksjonshemmet, av disse er 41.000 under 16 år, mens 292.000 over 67 år er funksjonshemmet.

Tilbydere av ortopediske hjelpemidler, hjelpemidler til forflytning, varmhjelpemidler osv er det mange av i markedet. De er organisert i kommersielle selskaper med god kontakt med sykehus og rehabiliteringssentre i hele landet. Vi har ikke registrert at noen av dem har henvisning til produksjonsmiljøer som kan bidra på bekledningssiden. På nettsiden Ergostart.no har det sporadisk vært artikler om denne produktkategorien. Vi har også funnet enkeltartikler/omtaler i lokalaviser av gründere som har tenkt eller har utarbeidet planer for et forretningsområde tilsvarende Made to Fit.

Når vi i undersøkelsen har søkt etter konkurrenter til Fjellrypa systue har vi funnet få og ut fra hva vi kan se har ingen av dem noen sterk markedsposisjon. Flere av etableringene er motivert av en nærstående persons behov for tilpassede produkter. Den som fremstår som den mest profesjonelle tilbyderen av spesialtilpassede klær til funksjonshemmede barn og voksne

er Rackety's⁹, som selger produkter utviklet i det engelske selskapet med samme navn. Det norske selskapet retter seg inn mot Skandinavia. De selger smekker, bodyer, pysjamaser og 4 yttertøysprodukter. Målgruppen er primært barn og de selger mest til barn som har Cerebral Parese, Autisme eller Downs Syndrom. Et annet firma er Protex som ble etablert i 1961¹⁰. De har lang erfaring med utvikling og produksjon av ulike produkter i samarbeid med sine kunder. De fremstår ikke med ferdigproduserte produkter til funksjonshemmede, men har, i tillegg til produksjon i Ålen, også produksjon i Estland. Øytex er et firma som selger «klimabeskyttende bekledning til rullestolbrukere»¹¹ slik som regntrekk og-caper, kjøreposer, i tillegg til å gjøre tilpasninger i produktene sine. Nettsiden fremstår profesjonell og selskapet er kjent i målgruppen.

Av de bedriftene som står oppført på Navs liste over selskaper som konstruerer grunnmønstre har vi ikke noen oversikt over hvor stor etterspørsel de har. Vi har blitt gjort oppmerksom på spesielt en av dem, Lillestrøm sømsenter, som har en del faste kunder i dette segmentet. Vi vet også at Else Holm systue i Bærum hadde oppdrag knyttet til omsøm i forbindelse med NRK serien "Ingen grenser". Vi er også kjent med at det er noen enkelttilbydere i markedet som retter seg direkte inn mot for eksempel alders- og sykehjem. De kommer til kundene, tar mål og syr produkter individuelt. Et annet eksempel er Seniorbutikken i Trondheim som hver vår og høst besøker 150 alders- og sykehjem med sine produkter som er ferdig produsert og tilpasset målgruppen, men de har ingen individuell tilpassing.

I den forrige rapporten fra SIFO (Vestvik, Hebrok og Klepp, 2013) pekes det på at utvalget av produkter rettet mot handikappede er større i andre markeder enn det norske. Det er nok riktig men vi opplever at dette er ferdigproduserte produkter og ikke individuelt tilpasset. Konkurrenter i markedet ser ut til å ha valgt internett: nettbutikk eller nettside med kontaktinformasjon som sin viktigste og ofte eneste markeds- og distribusjonskanal. Systuer som reklamerer med tilbud om tilpassing annonserer i lokalpresse, gjennom "Der du bor"-annonse og gjennom sporadiske omtaler i lokalavisene. WOM-effekten (word of mouth) som eksisterer i markedet ser ut til å gi et viktig tilskudd av nye kunder. Nettsider til interesseorganisasjonene for handikappede og rehabiliteringssentrene, kunne ha blitt brukt til å informere om klær for handikappede, men benyttes i svært begrenset grad til det. Nav's nettside, med oversikt over hjelpemidler (8700 produkter), har de noen ganske få produkter innen bekledning (15 kjøreposer og 6 typer regntøy). Det arrangeres en del messer rundt i landet under overskriften Hjelpemiddelmesse. Ved gjennomgang av utstillerslister har vi ikke funnet noen som leverer tjenester innenfor bekledning.

Betalingsviljen har en tydelig sammenheng med økonomisk evne. I SSB rapport 20/2010 om "Helseutgifter og levekår for personer mellom 20-66 år, sammenlignet med øvrig befolkning i samme aldersgruppe" fremkom det bl.a. at handikappede er storbrukere av helsetjenester. Mange har høye helseutgifter, mange har sårbar økonomi og bare vel 50 % har inntektsgivende arbeid. Majoriteten av våre respondenter var tross dette villig til å betale noe ekstra for en tjeneste som ville gjøre hverdagen deres lettere i form av å få tilgang til mer funksjonelle klær. Flere har imidlertid vært inne på at de mente det burde ha vært en ordning som gjorde det mulig å få dekket deler av disse ekstrautgiftene, som for eksempel i form av en pott lik TT-kortet (tilrettelagt transport)¹². Det kan også virke som respondentene ikke har kjennskap til de mulighetene som ligger i systemet eller at har møtt uvilje eller mangelfull informasjon når de har rettet slike henvendelser til "hjelpemiddelapparatet".

⁹ <http://www.racketys.no/nettbutikken-stengt-c-143.html>

¹⁰ <http://www.protex.no/>

¹¹ <http://www.oytex.no/>

¹² Et TT-kort er en tjeneste beregnet på personer med funksjonsnedsettelse og på forflytningshemmede som ikke kan bruke ordinær kollektivtransport eller eget kjøretøy. Et slikt kort dekker et bestemt antall reiser med drosje eller spesialbil og det betales egenandel for hver tur.
<http://helsenorge.no/Helsetjenester/Sider/TT-kort.aspx>

4.2.2 Metode

Fjellrypa gjennomført intervjuer eller samtaler med 6 personer med ulike handikap ut i fra en intervjuguide¹³ utarbeidet av Fjellrypa selv. Det ble lagt vekt på at begge kjønn skulle være representert, i tillegg til personer i ulike alder (barn og voksne) og med ulike typer handikap. Av respondentene var tre av dem er i arbeid, én gikk på skole, én i barnehage og én var 100 % ufør, men hadde tidligere vært yrkesaktiv med sitt handikap. I denne rapporten vil vi kun trekke ut noen av hovedpunktene fra intervjuene.

Det ble også sendt ut et elektronisk spørreskjema¹⁴ til respondenter hentet fra ulike institusjoner og interesseorganisasjoner, hjelpemiddeltilbydere og andre som man antok ville kunne bli spurt om råd i tilknytning til bekledning. 19 av dem responderte på undersøkelsen. Skjemåene som ble brukt er vedlagt rapporten og hovedpunktene i svarene blir presentert som en del av Fjellrypa systues gjennomgang av erfaringer i prosjektperioden.

Fjellrypa har gjennomført ulike markedsundersøkelser. Det inkluderer desk research og ulike typer intervjuer. Hensikten med undersøkelsene har vært å skaffe et grunnlag til å kunne vurdere potensialet for klær tilpasset handikappede som et forretningsområde. I de 6 intervjuene som Eli Skoland gjennomførte ble 2 gjort i Fjellrypa systue og 2 på telefon, her var både menn og kvinner i ulik alder representert. Det ble innhentet tillatelse til å kunne gjengi svarene i undersøkelsen.

Det ble også gjort utprøving av plagg i ulike modeller hvor systuens designer og syersker har hatt tett dialog med de 3 kvinnene som de har tilpasset klær til. Modeller er utviklet og forbedret på bakgrunn av feedback fra og dialog med brukerne og analyser av produkter som har kommet tilbake til systuen etter bruk.

I tillegg gjennomførte Fjellrypa kortere telefonintervju med pårørende, ansatte ved Norges Handikapforbund (NHF) og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO), en ergoterapeut og en ortopediingeniør ved Sophies Minde ortopedi AS, et datterselskap av Oslo Universitetssykehus, som er totalleverandør av ortopediske hjelpemidler og med en rådgiver ved arbeids- og velferdsetaten NAV, avdeling for hjelpemidler og tilrettelegging. Det er også påbegynt et arbeid med å kartlegge leverandører av ulike materialer som kan løse utfordringer knyttet til slitasje og varm/kald problematikk som mange handikappede peker på som et stort problem.

4.2.3 Behov for spesialtilpassede produkter?

På spørsmål om behovet for produkter tilpasset funksjonshemmede svarte fire av de intervjuede at det var et helt klart behov. En var litt usikker og viste til sin egen situasjon som 100 % ufør og at han hadde løst en del av utfordringene han hadde med bekledning ved å bruke ”joggedress”. En av respondentene svarte nei, men oppga senere i intervjuet at hun hadde behov for sko og påpekte at hun hadde en utfordring med bekledning i forhold slitasje på bukser og undertøy i tillegg til sko. Fem av disse mente at behovet for spesialtilpassede produkter var omfattende. Det ble pekt på utfordringer knyttet til slitasje, varme/kulde problematikk, utfordringer knyttet til rullestolbruk og armer/ben som er amputert. Andre hjelpemidler har oppmerksomhet mens bekledning ikke har vært anerkjent som en viktig del av et hjelpemiddelapparat.

Økonomi knyttet til innkjøp og omsøm av bekledning og fravær av eller liten mulighet for en egen støtteordning til utvikling av slike produkter og tjenester ble trukket frem av flere. Alle,

¹³ Intervjuguiden er vedlagt rapporten, vedlegg 1

¹⁴ Spørreskjema er vedlagt rapporten, vedlegg 2

så nær som en, var positive til videre deltakelse i prosjektet, mens den ene av respondentene reserverte seg fordi hun ikke syntes hun hadde noe å bidra med.

Respondentene i den elektroniske undersøkelsen¹⁵ var hentet fra ulike institusjoner og interesseorganisasjoner, hjelpemiddeltilbydere og andre som vi har grunn til å anta vil kunne bli spurt om råd i tilknytning til bekledning. Vi stilte respondentene spørsmål som hadde til hensikt å avdekke om de hadde kjennskap til bedrifter som tilbydde skreddersøm og/eller tilpassing av klær til personer med spesielle behov, om temaet klær tilpasset handikappede hadde blitt diskutert i deres organisasjon og om de hadde fått slike henvendelser. I så fall, hvor ofte de hadde fått slike henvendelser og hvem de ville ha henvist dem til. Vi spurte også om de hadde en oppfatning av hvor stort behovet for et slikt tilbud er.

Vi sendte undersøkelsen til 79 respondenter, og av disse var 19 respondenter (26 %) som besvarte undersøkelsen. Omtrent 50 % av disse oppga at de enten hadde kjennskap til eller ikke kjennskap til en bedrift som tilbyr skreddersøm og/eller tilpassing. Av de 4 som ble navngitt var 3 blant de konkurrentene vi allerede kjente til; Racketys, Bravur clothing og Bardum). Én pekte på manglende tilbud om store størrelser som et problem. Nær 80 % av respondentene hadde diskutert temaet bekledning. Blant stikkordene på temaer rundt bekledning som ble diskutert var: varme, lengder på ulike plagg, utfordringer knyttet til rullestolbruk, kvalitet, funksjonalitet og design.

59 % av respondentene hadde fått konkrete henvendelser knyttet til anskaffelse av funksjonell og/eller estetisk bekledning. 70 % av dem anslo at de hadde fått konkrete henvendelser 1-10 ganger per år, 10 % oppga enten 10-50 eller mer enn 50 henvendelser per år. 57 % viste til et miljø de kjente til i Norge. Blant de som ble navngitt var Fjellrypa og Bravur nevnt 3 ganger, Bardum 2 ganger og rehabiliteringssentre/pasientorganisasjon ble nevnt av 3. 30 % av respondentene svarte at ved henvendelse om anskaffelse ville de anbefalt å lete etter en systue som kanskje kunne hjelpe dem. Når det gjaldt respondentenes vurdering av behovet for et slikt tilbud svarte 71 % at det enten var svært eller ganske stort. 29 % mente det ikke var så stort. Ingen svarte at det ikke var noe behov.

4.2.4 Utprøving av modeller (produkttesting)

Fjellrypa systue var også opptatt av å teste ut hvordan tilpassing av klær til handikappede kunne gjøres og hvordan slike produkter fungerte. Derfor hadde Fjellrypa både foretatt omsøm, tilpassing av turbekledning fra Fjellrypas egen kolleksjon og konstruert mønstre og sydd nye produkter til tre brukere.

Til Trine på 4 år, som er nevnt spesielt i det empiriske materialet ovenfor, ble det sydd om strømpebukser og tights. I tillegg ble det også designet og sydd både sommer- og vinterdresser for å teste funksjonalitet og materialer. Fjellrypa konstruerte grunnmønster fra livet og ned. Mønstret har vært under stadig revidering ettersom Trine naturlig nok vokser i et raskt tempo, gitt hennes alder. I tillegg til materialvalg ble det lagt vekt på å finne frem til farger, detaljer og lignende som ble forventet å appellere til en liten pike. Gjennom dialog med Trines foreldre, observasjon av Trine, og tilbakemeldinger via foreldrene fra barnehage, ble det gitt umiddelbar respons som ga viktig kunnskap om tøyet i bruk. Samarbeidet ble opplevet som svært konstruktivt for begge parter.

Fjellrypa systue opplever at å finne materialer som tilfredsstillende krav til slitasje og komfort knyttet til temperatur (varme og kulde) har vært den største utfordringen. Gjennom produksjon av fritidsdresser i kolleksjonen kom Fjellrypa i kontakt med produsenten av et bomullsmateriale som het Ventile. Materialet hadde gode egenskaper både når det gjaldt å være pustende og samtidig vannavstøtende, men det viste seg ikke å stå imot den slitasje som Trines

¹⁵ Se oppsummering i vedlegg 2.

klær ble utsatt for, til tross for at det var konstruert for tøff bruk. Fjellrypa systue så også at behovet for materialer som skulle tåle stor slitasje økte ettersom Trine ble eldre. Gjennom dialog med Sophies Minde fikk Fjellrypa tilgang til et meget slitesterkt materiale, Spektra, som ble implementert i de klærne det ble foretatt omsøm på månedene i forkant av rapportens utgivelse. Materialprøvene var i utgangspunktet ferdigsydde sokker, og derfor ikke så anvendelig som et helt stykke av materialet ville ha vært. Dette materialet holdt i forhold til slitasjen det ble utsatt for, men var vanskelig å kutte i og forutsatte spesialverktøy for å kutte rene kanter.

En av de andre funksjonshemmede Fjellrypa jobbet tett med, Ulla, var i systuen en hel dag hvor designeren og syerskene fikk muligheten til å teste ut sin evne til å imøtekomme hennes behov som viste seg å være svært sammensatt og krevende. Grunnmønster til Ulla ble utformet av overkropp der den ene armen var erstattet av en protese og underkroppen stoppet ved setet. Fjellrypa designet og sydde hennes første selskapskjole noensinne. Ut fra mål tatt den dagen i systuen ble det sendt prøver hjem til henne. Avstanden mellom Fjellrypa systue og hennes bosted gjorde prosessen med endelig prøving komplisert. I denne prosessen ble det brukt mail med vedlagte bilder for å illustrere endringer. En av Fjellrypas overtrekksdresser (Eva) ble også designet om. I dressen ble det tatt hensyn til utfordringer Ulla hadde når hun var i direkte berøring med annet underlag enn det som er i rullestolen, som for eksempel bar bakke. Hun likte å bevege seg på gulv/bakke og hadde blant annet en fortid som aktiv idrettsutøver. Responsen fra henne var veldig fruktbar og tilbakemeldingene hennes på både kjole og dress ble dokumentert.

Solfrid, som i likhet med Trine har fått en stor plass i det empiriske materialet, var den siste av de tre Fjellrypa jobbet konkret med tilpassing av klær til. Hun var også en av respondentene i intervjuet Fjellrypa gjennomførte. Da hun var en svært aktiv dame ble det besluttet å tilby henne omsøm av en av Fjellrypas todelte dresser (Gråfugl). Den var designet og utviklet i Norge. Buksen hadde et høyt og fast liv, noe som innebar at det ikke var behov for å bruke belte. Foran ble den lukket med en glidelås og en trykknapp i livet. Jakken kunne åpnes og lukkes i en kombinasjon av glidelås og velcro (borrelås). Den hadde også løse mansjetter og krage i fleece. Solfrid hadde ikke anledning til å komme til systuen for å tilpasse dressen, slik at hun måtte få hjelp til å ta mål som ble spesifisert i et måleskjema og sendt over til Fjellrypa systue. Designeren modellerte så om ermet i jakken slik at den skulle gi en illusjon om at armen ikke var helt ”borte” og hun erstattet knapper i den løse ”halsen” med velcro. Systuen var klar over at både glidelåser og velcro representerte en stor utfordring for Solfrid, men dette ble benyttet allikevel. Ønsket for videre produktutvikling var i så måte at Fjellrypa og Solfrid i samarbeid kunne finne flere løsninger på åpne og lukkemekanismer og da i et samarbeid som muliggjorde å møte hverandre fysisk i denne fasen.

På Solfrids egen og Fjellrypas Facebook side skrev hun: ”Takk for lekker og bruksvennlig skreddersydd jakke med bare et erme - hurraaaaa:) Fjellrypa er innovative!”. Fjellrypa har også mottatt denne tilbakemeldingen fra Ulla:

Jeg synest klærne er skikkelig hærilig å ta på seg. De er varm og god. Spesielt buksen er helt fantastisk. Viktigheten av tilbudet om å få spesialsydd klær, var en ny verden for meg. Buksen passer meg perfekt. Ang anorakken var det en hærilig følelse med å få armene tilpasset min venstre arm-protesen og tykkelsen rundt armleddets på høyre arm. Ullundertøyet er meget behagelig å ha på seg rett på huden, da jeg har behov for spesiallaget klær under armprotese, pga. gnagsår. Dette var en drøm.

Tilbakemeldingene Fjellrypa har fått fra alle de tre de har arbeidet med forteller dem at det må være et potensiale for tilpassede klær. Det generelle inntrykk er at Fjellrypa har truffet på et sterkt forsoemt og etterlengtet produktområde.

4.2.5 Omsøm eller ny produksjon

Til tross for at lønnsnivået i de få systuene som fortsatt eksisterer er lavt sammenlignet med mange andre fag i Norge er det forholdsvis kostbart å konstruere grunnmønster og deretter designe og utvikle produkter fra ”bunnen”. Prislisten for tilskudd til utforming av grunnmønstre er, som vi har skrevet, ikke redigert på over 10 år. Dessuten var det per tidspunkt for denne rapporten ikke mange miljøer (systuer) tilbake verken av de som opprinnelig var blant de Nav-godkjente til å utforme grunnmønstre eller for den saks skyld systuer i det hele tatt.

Omsøm av produkter som allerede finnes på markedet er en langt rimeligere produksjon. Den gir imidlertid, som vi har kommentert tidligere i rapporten (s.52), ikke rett til dekning av ekstraavgifter utover det som ligger i grunnstønaden. Tilpassing av klær faller dermed utenfor det som det gis grunnstønad til. Det kan kun gå til dekning av ekstraavgifter på grunn av slitasje på klær og sengetøy (omfatter også sko og støvler), definert som ekstraavgifter som oppstår på grunn av uvanlig ofte vasking eller at selve bruken medfører ekstra slitasje.

Trines foreldre trekker frem det faktum at det er vanskelig å vite hvor grensen for hva man kan få støtte til: Hvor går grensen for hva som faller inn under definisjonen av et hjelpemiddel og er berettiget til støtte og det som ikke gjør det? De peker på at de oppfatter at bekledning tilpasset bruker fungerer som et hjelpemiddel i hverdagen. Så lenge virkemidlene og kompetansemiljøene (systuer) ikke er der i større grad enn i dag antar vi at de fleste som har spesielle behov knyttet til bekledning vil velge den enkleste og rimeligste utveien; utføre tilpasningen i hjemmet basert på den erfaring de selv eller noen i nærmeste familie har med søm og utført på det utstyret som måtte være tilgjengelig.

5 Konklusjon

5.1 Å kle en avvikende kropp

Både i det empiriske materialet og litteraturstudien finner vi en ambivalens i det å bekle en handikappet og således avvikende kropp. Kroppen blir stående som et symbol på annerledeshet i samfunnet, noe som ofte gjenspeiles i bekleddingen. Å være bevisst måter å kle dette avviket blir således en måte å håndtere det å føle seg annerledes som ikke nødvendigvis er en direkte følge av den individuelle medisinske tilstanden, men et sosialt konstruert problem. Dette skriver Lamb (2001) om og henviser dermed til påkleddingens sosiale funksjon og den generelle sosiokulturelle betydningen av klær for sosial interaksjon og identitet.

I det empiriske materialet blir bekleddingens sosiale funksjon tydelig i strategien om å skjule eller fremheve sitt handikap. Å føle sitt handikap som stigmatiserende selv om det ikke nødvendigvis var synlig blir illustrert i disse to ulike strategiene. Det samme gjelder vektleggingen av det estetiske i den praktiske bekleddingen. Solfrid og Trines mor fortalte på hver sin måte om hvordan tøy både kunne være funksjonelt i form av den rent tekniske praktiske bekleddingen og det estetiske som ligger i det å føle at man er riktig kledd til riktig sted og riktig tid. Dette har vi betegnet som å kle seg etter *anledning*. Selv om dette synes annerledes for en fireåring og en på femti år i forhold til aktivitet og mulighet for deltakelse var det et helt avgjørende elementet i bekleddingen hos begge. Dette fokuset på teknisk-funksjonell og estetisk-funksjonell bekledding utgjør på samme tid et avgjørende dilemma, godt beskrevet i litteraturen på området, blant annet i Freeman (1985). Her diskuteres ambivalensen som kommer til uttrykk gjennom bekledding som et uttrykk for forskjellen mellom individets behov og samfunnets norm.

Individet har behov for tilpassede klær som reduserer handikappet, samtidig som slike klær vanskeliggjør identifikasjonen med mennesker uten handikap. Det sosiale behovet for å være "som andre" står dermed i konflikt med behovet for klær som gjøre det mulig å ta del i samfunnet på en enklest mulig måte. Dilemmaet fremstår på den måten at som handikappet kreves det likhet og spesialbehandling på samme tid; noen ganger er det ene gjeldende, noen ganger det andre. Moren til Trine vil at Trine skal ha de samme forutsetningene som andre barn på hennes egen alder, men samtidig setter handikappet fysiske og til dels sosiale begrensninger. Dette bekreftes gjennom en vektlegging av å se ut som alle andre samtidig som et ønske om at Trine skal ha tøy som er spesielt og skiller seg ut fra andres, samtidig som hun har behov for spesialtilpasset tøy og spesialassistanse i barnehagen.

Klær er kompliserte både tekniske og sosiale og i forhold til å kle mennesker med avvikende kropp er forholdet mellom det sosiale og tekniske utfordringene konfliktfylte. For alle andre kan det synes som at det praktisk-funksjonelle er det mest avgjørende i det å kle en avvikende kropp, men går man nærmere inn på de ulike bekleddingspraksisene blir det tyde-

lig at dette ikke lett kan skilles ad. Dette er ikke nødvendigvis et spesielt trekk for handikappede.

5.1.1 Klær og livsfaser

Mange av Trine og Solfrids utfordringer i forhold til klær er felles for andre i deres livsfase. Normal påkledning for barn i barnehage i Norge er en lag-på-lag påkledning der målet er at barna med minst mulig klær og skiftning kan veksle mellom å være inne og ute. Viktig for klærne er muligheten for fysisk aktivitet i all slags vær. Denne måten å kle barn på er spesiell for Norge og gir, som vi har sett, ekstra utfordringer i forhold til å kle en avvikende kropp. Idealet om fri lek ute er sterkt i Norge, men til tross for innsats fra foreldre, bestemor og barnehagepersonale ble Trines utfoldelse begrenset i forhold til de andre barna. Dette er en rent teknisk begrensning som handler om klærnes tekniske funksjoner, tillate fysisk bevegelse samtidig som den holder kroppen varm og tørr. I noen grad så vi at også forholdet mellom klærnes sosiale og tekniske funksjonalitet la begrensninger. For å være «fin» valgte Trine i et av tilfellene en påkledning som forutsatte proteser, selv om hun da ikke kunne være like aktiv som de andre. Generelt blir klærnes sosiale funksjon viktigere ettersom barna vokser. Samtidig som det motsatte er tilfelle for de funksjonelle. Barn i skolen kles i Norge mye mindre for fysisk aktivitet enn barnehagebarna. Det er dermed grunn til å tro at mens de tekniske utfordringene vil bli mindre ettersom Trine vokser, vil de sosiale øke.

Normalpåkledning for voksne er mer avhengig av anledning, enn klær for barn. Før fysisk aktivitet er det normalt å skifte til egen påkledning som avviker fra den daglige blant annet ved at kravene til teknisk funksjonalitet øker. Samtidig er klær for yrkeslivet en anledning som av de fleste prioriteres høyere. Å bli tatt alvorlig faglig eller profesjonelt er da viktig. Det betyr blant annet at fokuset rettes mot det mange gjør og sier og ikke så mye mot påkledning og utseende. Vi så klart hvordan Solfrid prioriterte klær for jobb først og fremst og at hun i denne anledningen ønsket klær som skjulte eller nedtonet det annerledesheten ved hennes kropp. I klær for friluftsliv derimot valgte hun omvendt. Her var funksjonalitet i høysetet noe som også betød at hun godtok kroppens asymmetri for å få en mest mulig funksjonell påkledning.

5.1.2 Markedspotensialet

Vi har slått fast at det er få tilbydere i markedet. De store klesprodusentene, inkludert produsenter av fritidsbekledning har, slik vi vurderer det, valgt å se bort fra en stor og sammensatt målgruppe. Årsaken er helt opplagt at den form klesproduksjonen har antatt ikke åpner for individuell tilpassing fordi det ikke er kostnadssvarende. Handikappede har ikke selv heller, slik vi oppfatter det, i sterk grad påpekt utfordringene med å finne passende klær men har avfunnet seg med ”å måtte gjøre det beste ut av det”.

Utfordringen for tilbydere og produsenter i et marked som ønsker å tilby klær til handikappede blir å ta den ambivalensen som beskrives her alvorlig, og samtidig møte de utfordringene som ligger i et marked som både de handikappede karakteriserer som og markedsundersøkelsen finner ikke-eksisterende. Spesielt to utfordringer peker seg ut i utvikling av klær for handikappede. Hovedutfordringen dreier seg om det å møte felles utfordringer med det individuelle handikappet og tilpasninger som hver enkelt har behov for. Dette ble tydelig både i de empiriske studiene, markedsundersøkelsen og beskrevet i litteraturstudien. Det finnes mange forskjellige individer og personligheter, livsfaser og anledninger, i tillegg til mange ulike typer handikap. Dette setter både begrensninger og muligheter for hva et marked for handikapklær kan tilby. Det er helt åpenbart at det Trine har behov for ikke nødvendigvis er det samme som det Solfrid eller Ulla etterspør. Samtidig finnes det noen universelle løsninger som kan bedre bekledningen for mange til tross for sine ulikheter. Det knytter seg både til måten å betrakte handikap og måter å løse tekniske problematiske aspekter ved bekledningen på.

Som nevnt i litteraturstudien bruker Carroll og Kincade (2007) felles utfordringer for et bredt spekter av ulike handikap som utgangspunkt for å identifisere løsninger på bekledning. Disse inkluderer lukkemekanismer, bevegelsesfrihet, komfort, konstruksjon og lignende, mye det samme som Solfrid fokuserte på som problemområde for hennes bekledning. Det går også an å gå videre i å tenke handikappet ut på markedet som går på å endre størrelsessystemer og innføre nye muligheter for måltaking og informasjonsteknologi som vil gjøre tilpassede klær lettere tilgjengelig på et større marked (Freeman, 1985, Thoren 1996). Dette vil kunne lette bekledningen for en stor gruppe handikappede og personer med spesielle behov for bekledning som ikke ellers har et tilbud i markedet. Det vil potensielt også gjøre at flere grupper av handikappede ikke føler seg direkte ekskludert på markedet.

En annen utfordring som flere av de handikappede i studien pekte på dreide seg om informasjon og tilgang på orientering i markedet og støtteordninger som inkluderte bekledning. På dette området eksisterte det stor usikkerhet både blant handikappede og støtteapparatet, slik som NAV og Sophies Minde Ortopedi AS. Her ble det skissert et område med manglende klar informasjon om støtteordninger, godkjente systuer, orientering om eksisterende tilbud og lignende. Et spesielt paradoks gjaldt de glidende overganger mellom produkter som ble klassifisert som hjelpemidler slik som kjøredress og som ble gitt økonomisk støtte, og klær slik som utebukser som var sydd til benamputerte, som ikke ble gitt særlig støtte til. Et godt eksempel nevnt tidligere i rapporten var at det blir gitt støtte til utforming av en fotseng, såleinnlegg i sko, men ikke til selve skoen fotsengen skal ligge i.

Vi kan slå fast at bekledning til handikappede ikke har blitt viet spesielt stor oppmerksomhet i utvikling av velferdspolitikken, fokuset har ligget på hjelpemidler i form av rullestoler, aktivitetshjelpemidler osv. I dag er vi opptatt av å fremstå som inkluderende og vil legge til rette for at alle skal kunne delta. I vår rapport peker informantene på ønsket om å fremstå som ”lik alle andre” og vi mener det må være en viktig oppgave for våre politikere og vurdere muligheten for å legge inn et tilbud om tilpasning av klær til handikappede. Det finnes vel knapt noe produkt som er mer synlige enn de vi har på oss alle årets dager.

Fjellrypa systue har i den tiden de har tilpasset klær til handikappede erfart at det knytter seg store utfordringer til å finne de riktige materialene. Eksempelvis: hva er sterkt nok til å tåle slitasje når man har et barn som kunde som ønsker å ta del i flest mulig av de aktivitetene som de andre barn gjør; krabbe på bakken osv.? Det er knyttet kontakt med noen leverandører og det vil være svært interessant å videreføre arbeidet med å finne flere tilbydere og potensielle samarbeidspartnere.

Å finne gode klær for avvikende kropper kan være en stor utfordring både med hensyn til økonomiske ressurser og evnen til å sette seg inn i de muligheter som eksisterer. Det kan derfor tenkes at det er stor variasjon i hvordan de ulike individene løser bekledning i forhold til sitt handikap. Dette gjelder som sagt ikke bare teknisk-funksjonelle bekledning, men også de sosio-kulturelle faktorene som blant annet bekledning i forhold til anledning er et tegn på. Det eksisterer åpenbart et uutnyttet potensiale i klær for handikappede som kan løses på ulike måter, men det er også behov for mer utførlig forskning og politisk initiativ på feltet.

5.1.3 Veier videre

Fjellrypa ønsker å fortsette arbeidet de så vidt har påbegynt; å sette seg inn i de ulike behovene som handikappede har tilknyttet all type bekledning. De ønsker å vurdere og å teste tekniske løsninger. Videre er de interessert i å gjøre en grundig undersøkelse av ulike materialer til bruk i produksjon og omsøm av klær til handikappede. De ønsker også å se nærmere på hvordan de kan etablere et tettere samarbeid med Sophies Minde Ortopedi AS, Sunnaas og andre rehabiliteringsmiljøer og ikke minst etablere en god relasjon til organisasjoner som representerer de handikappede, først og fremst Norges Handikapforbund og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon. De er også svært opptatt av å videreutvikle forretningsmodellen

for Made to Fit og se nærmere på hvordan de best kan finne effektive og målrettede markeds-tiltak slik at Made to Fit kan bli det bærekraftige forretningsområdet de har satt seg som mål å gjøre det til.

Norge er et land der klærnes funksjonalitet og mulighet for alle til å ta del i fysisk aktivitet står sterkt. Dette gjelder både innen friluftsliv, og som vi har sett i barnehagen. Dette gjør Norge godt egnet til studier av klær i forhold til nettopp det å gi mulighet til deltagelse og aktivitet innenfor friluftsliv og sport. Ser vi på den kunnskap som finnes om handikappedes klær er det svært få studier av menn, og også få studier av andre utfordringer enn de som er knyttet til rullestolbrukere. Vi vil tro at studier som sammenligner på tvers av kjønn og med ulike fysiske utfordringer vil være en god tilgang til interessante funn.

Et helt sentralt spørsmål å arbeide videre med er selvsagt hvordan klærne både kan gjøre det lettest mulig å håndtere handikappets praktiske sider (ta del i aktiviteter, kle seg selv og så videre) samtidig som klærne i størst mulig grad gir sosial trygghet og selvfølelse. Dette er en forskningsmessig utfordring som peker langt ut over en begrenset nytteverdi for handikappede. Snarere tenker vi at handikappedes situasjon setter dette på spissen, men at kunnskapen kan være viktig for klesforskningen mer generelt. Vi er jo alle individer med ulike små og store utfordringer både i forhold til det bildet som skapes av idealkroppen, og av de begrensninger som finnes i konfeksjonsindustriens begrensende måleskjemaer.

Litteratur

- Carroll, K.E. & Kincade, D.H. (2007). Inclusive Design in Apparel Product Development for Working Women With Physical Disabilities. *Family and Consumer Sciences Research Journal*. Volume 35, Issue 4, s 289–315.
- Entwistle, J. (2000): Fashion and the Fleishy Body: Dress as Embodied Practice. *Fashion Theory* 4 (3.sept 2000)
- Finkelstein, V. (1994). Workbook 1, Being Disabled. Milton Keynes, England: Open University.
- Freeman, C. M. (1985, Vol. 4, Issue 1). Perceptions of Functional Clothing By Persons with Physical Disabilities: A Social-Cognitive Framework. *Clothing and Textiles Research*, s. 46-52.
- Goffman, E. (1961). *Stigma*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Hastrup, K.(1992) *Det antropologiske prosjekt: om forbløffelse*, København: Gyldendal.
- de Klerk, H. M. (2002, June, Volume 26, Issue 2). The physically disabled South African female consumer's problems in purchasing clothing. *International Journal of Consumer Studies*, s. 93-101.
- Klepp, I. G., & Bjerck, M. (2012). A methodological approach to the materiality of clothing: Wardrobe Studies. *International Journal of Social Research Methodology*, s. 1-14.
- Klepp, I.G., Hebrok, M., & Laitala, K. (2013). Å fange materialiteten med metoden. I Strandbakken, P., & Heidenstrøm, N. (red.) *Hinsides Symbolverdi. Materialiteten i Forbruket*. Oslo: Novus forlag
- Kratz, G., Söderback, I., Guidetti, S., Hultling, C., Rykatkin, T., & Söderström, M. (1997). Wheelchair users' experience of non-adapted and adapted clothes during sailing, quad rugby or wheel-walking. *Disability and Rehabilitation* 19 (1), s. 26-34.
- Laitala, K., Hauge, B. & Klepp, I.G. (2009). *Large? Clothing sizes and labeling*. TemaNord Rapport 2009:503. Copenhagen: Nordic Council of Ministers
- Lamb, J. M. (2001). Disability and the Social Importance of Appearance. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 19, No. 3, s. 134-143.
- Lamb, M. (1991). Clothing for people with special needs: some conceptual issues. International Textile and Apparel Association (Special Publication, 4, s. 109-115

MacDonald, N. M., Bua-Iam, P., & Majumder, R. K. (1994). Apparel Acquisition for Consumers with Disabilities: Purchase Practices and Barriers to Shopping. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 12, No. 2, pp. 38-45.

Mills, C.W. (1951). *White collar: The American middle classes*. New York: Oxford University Press

Nisbett, D. J., & Johnson, K. K. (1992). Clothing Fashionability and Students with a Disability: Impressions of Social and Mental Competencies. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 11, No. 1, pp. 39-44.

O'Bannon, P. B., Feather, B. L., Vann, J. W., & Dillard, B. G. (1988). Perceived Risk and Information Sources Used by Wheelchair-Bound Consumers in Clothing Purchase Decisions. *Clothing and Textiles Research Journal*, vol. 7., no. 1, pp. 15-22.

Ritzer, G. & Jurgenson, N. (2010) Production, Consumption, Prosumption. *Journal of Consumer Culture*, 10, 13-36.

Thoren, M. (1996). Systems approach to clothing for disabled users. Why is it difficult for disabled users to find suitable clothing. *Applied Ergonomics*, Volume 27, Issue, 6ss. 389-396.

Vainshtein, O. (2012). I have a suitcase just full of legs because I need options for different clothing": accessorizing bodyscapes. *Fashion Theory*. Volume 16, Number 2, June 2012 , pp. 139-170

Vestvik, M., Hebrok, M. & Klepp, I.G. (2013). *Klær for handicappede*. Prosjektnotat nr.4-2013, Oslo: SIFO

Vedlegg 1

”Made to Fit” – spesialtilpassede klær – Intervjuguide desember 2012

Virksomheten Fjellrypa syster utvikler et nytt forretningsområde. Vi har kalt det ”Made to fit”. Det har til hensikt å fylle et udekket behov for spesialtilpassede klær. Målgruppen er personer med ulike typer funksjonshemming/-nedsettelse og andre personer som av ulike grunner har behov som ikke dekkes opp i det utvalget man finner i vanlige klesbutikker. Vi samarbeider bl.a. med SIFO (Statens institutt for forbruksforskning). Prosjektet er støttet av Innovasjon Norge.

For at vi skal kunne skaffe oss et tilstrekkelig grunnlag til å kunne vurdere potensialet i forretningsområdet ønsker vi å gjennomføre dette intervjuet med deg. Intervjuet er et av flere med utvalgte personer som har sagt ja til å stille opp for oss.

Basert på våre spørsmål og dine svar blir det laget et referat og vi ønske også å gjøre opptak av samtalen og håper du ikke har noe imot at vi også deler dette materialet med vår samarbeidspartner SIFO?

1. Vi ønsker først å høre din historie.
 - a. Navn
 - b. Alder, kjønn
 - c. Hvor du kommer fra?
 - d. Hva er ditt handikapp? (medfødt?)
 - e. Er du i arbeid?
 - f. Hvilke fritidsinteresser har du? (aktiviteter som setter krav til spesiell beklledning)

2. Har du behov for/ønsket/ønsker deg spesialtilpassede klær?
 - a. Kan du bedrive den aktiviteten du ønsker deg?
 - b. Gir tilgjengelig beklledning tilstrekkelig funksjonalitet?
 - c. Tilfredsstiller tilgjengelig beklledning ditt krav til utseende, stil/estetikk?
 - d. Hvor omfattende tror du behovet for tilpassede klær er?

3. I så fall hvilken type klær, situasjoner, aktiviteter
 - a. Jakke/bukse/kjole etc
 - b. Kulde/varme
 - c. Barnehage/Skole/Arbeid
 - d. Fritidsaktiviteter/sport/friluftsliv etc
 - e. Selskap

- f. På reise
4. Dersom du har hatt spesielle behov for tilpassing av klær hvilke(n)? Kan du også si noe om hvordan behovet har hatt en aldersbetinget side? (endret seg i ulike faser av livet)
 5. Er ditt behov:
 - a. Små tilpassinger, f.eks. legge opp erm/bukseben
 - b. Krever mer tilpassing, evt eget design/mønsterkonstruksjon/eget produkt etc.
 6. Har du fått utført slike tilpassinger?
 7. I så fall hvem har utført dem?
 - a. Du
 - b. Foresatte
 - c. Systue eller andre
 8. Hvor ofte har du behov for slike tjenester?
 9. Har du kjennskap til om det finnes bedrifter som tilbyr skreddersøm/tilpassing av klær til personer med spesielle behov?
 10. Har du diskutert de utfordringer som du har knyttet til bekledning med andre som har tilsvarende utfordringer?
 11. Betalingsvilje/-evne
 - a. Er du villig til å betale den ekstra kostnaden det er å få andre til å utføre de tilpassinger du har behov for?
 - b. Vet du om de finnes offentlige støtteordninger som dekker merkostnader forbundet med omsøm/tilpassing?
 - c. I så fall hvilke?
 12. Kan du tenke deg å delta videre i prosjektet "Made to fit"?

Vedlegg 2

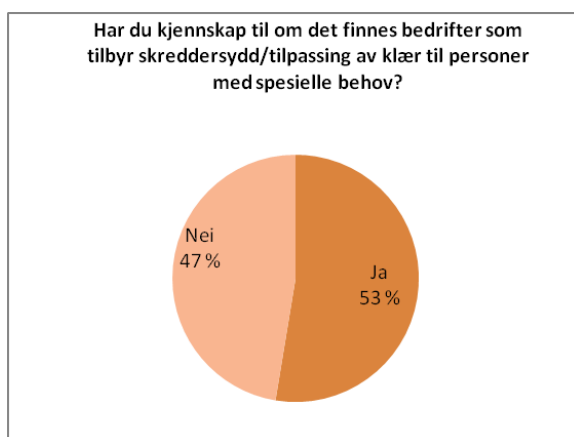
Sammenstilling av svar på spørreundersøkelse sendt ut til institusjoner og interesseorganisasjoner, hjelpemiddeltilbydere og andre som ville kunne bli spurt om råd i tilknytning til beklledning. Gjennomført januar 2013

”Made to Fit” – spesialtilpassede klær

Virksomheten Fjellrypa systue utvikler et nytt forretningsområde. Vi har kalt det Made to fit. Det har til hensikt å fylle et udekket behov for spesialtilpassede klær. Målgruppen er personer med ulike typer funksjonshemming/-nedsettelse og andre personer som av ulike grunner har behov som ikke dekkes opp i det utvalget man finner i ”vanlige” klesbutikker. Vi samarbeider bl.a. med SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).

Vi håper du vil ta deg tid til å svare på noen få spørsmål som det er av avgjørende betydning å kartlegge før vi går videre med prosjektet.

1. Har du kjennskap til om det finnes bedrifter som tilbyr skreddersøm/tilpassing av klær til personer med spesielle behov? JA/NEI

- a. Hvis JA, kan du oppgi hvem? (Navn på bedriften(e))

Svar:

- <http://www.racketys.no/>
- Dessverre, husker ikke noen navn....
- Bravur Clothing
- Dressmann xl Herremagasinet Mfl
- Bardum as har skiklærne og regnklær
- Husker ikke.

2. Har utfordringer knyttet til temaet bekledning vært diskutert i din organisasjon?
JA/NEI

- a. Hvis JA, kan du gi oss noen stikkord?

Svar:

- Tilgjengelige lommer når man sitter, jakke som er lengre bak enn foran, magnetiske knapper, slitesterk materiale på håndledd
- Varmeposer (i all hovedsak til å ha over beina) som kan brukes i forskjellige uteaktiviteter (langrenns- og ispigging, sit-ski) som er tilpasset brukeren hadde vært ønskelig....
- Rullestol, klær som er "for lange" pga protesebruk og amputasjoner.
- Regelverk
- Varme nok (for den med nedsatt sirkulasjon - oftest som følge av nedsatt funksjon i en eller flere kroppsdel)
- Barn med dysmeli, som regel barn som mangler underarm
- Det finnes lite utvalg, og det som finnes er "sort". Vi skal gjemmes litt. I et likestillingsperspektiv bør det ikke finnes spesialbutikker
- Se "vanlig" ut, kvalitet, praktisk, passe i rullestol
- Klær til funksjonshemmede
- Funksjon ut fra bevegelse og aktivitet. Kvalitet og funksjonalitet på stoffet. Design!
- Mulighet til å fjerne arm på skjorte/jakke, ditto på bukser. Mulighet for foring av bukser for å redusere slitasje ved protesebruk. Mulighet for forsterking hvor det trengs

3. Har du i din stilling/rolle fått konkrete henvendelser knyttet til anskaffelse av funksjonell og/eller estetisk bekledning. JA/NEI

- a. Hvis JA, kan du anslå hvor ofte?
- 1-10 ganger pr. år
 - 10-50 ganger pr. år
 - Mer enn 50 forespørsler
 - Har ikke fått slike henvendelser
 - Vet ikke

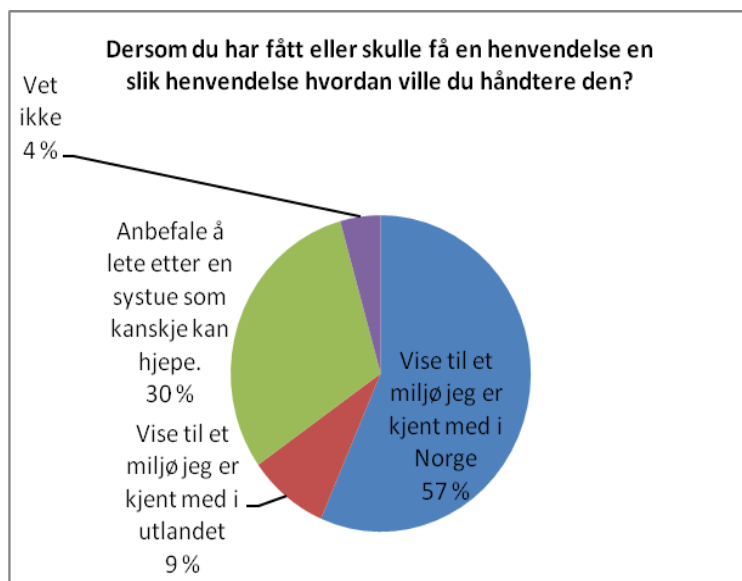

4. Dersom du har fått eller skulle få en slik henvendelse hvordan vil du håndtere den? (her kan du evt krysse av på flere av alternativene)
- a. Vise til et miljø jeg er kjent med i Norge.
 - i. I så fall hvilket?

Svar:

- Fjellrypa
- Bravur Clothing er også et firma som driver med klær for funksjonshemmede, men Handicapforbundet ville jeg kanskje henvendt meg til, eller forskjellige hjelpemiddelfirmaer.
- kjenner ikke til noen i dag
- Fjellrypa
- Bravur clothing og Made to Fit
- Sophies Minde
- Husker ikke navn, men hadde funnet frem til noe ved nettsøk + at Bardum har noe til utebruk
- Vet ikke. Miljø ut fra den konkrete problemstilling, for eksempel pasient organisasjon eller rehab institusjon.
- ?

- b. Vise til et miljø jeg er kjent med i utlandet.
 - i. I så fall hvilket?
- c. Anbefale å lete etter en systue som kanskje kan hjelpe?
- d. Vet ikke.

5. Hvilket behov mener du det er for et slikt tilbud?

- Svært stort
- Ganske stort
- Ikke så stort
- Ikke et behov

